

UNIVERZITA KARLOVA

**FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jana Pospíšilová

**Individualizace ve výuce jako prostředek
k vzdělávání nadaných žáků na ZŠ**

Individualization in education as a means
of education of gifted children in elementary school

Praha 2016

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Hana Kasíková, CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své diplomové práce doc. PhDr. Haně Kasíkové, CSc. za cenné rady a pomoc při jejím zpracování. Dále bych ráda poděkovala učitelům, kteří mi v rámci výzkumu věnovali svůj čas.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28. 02. 20017

podpis:

ABSTRAKT

Tématem diplomové práce je individualizace ve výuce jako prostředek ke vzdělávání nadaných žáků na základní škole. Cílem práce je zjistit, jak učitelé vzdělávají nadané žáky na základní škole a jaké uplatňují individualizační techniky v běžném vyučování, jaký je přístup učitelů ke vzdělávání nadaných žáků, jaká je jejich orientace v problému a jak jsou diferencovány vzdělávací nabídky. Těžištěm teoretické části je popis specifických charakteristik a problémů nadaných žáků, které ovlivňují jak vzdělávací proces, tak jejich vztahy s učiteli a vrstevníky, dále jsou zde uvedeny možnosti vzdělávání nadaných žáků, modifikace metod, forem a prostředí výuky. Empirická část obsahuje vícepřípadovou studii tří základních škol, jejíž součástí je zúčastněné pozorování výuky a rozhovory s učiteli. Výzkum popsal nejednotný přístup učitelů k nadaným žákům a jejich vzdělávání. Srovnání škol mezi sebou ukázalo velké rozdíly ve vzdělávání nadaných žáků v běžné základní škole. Každá škola pracuje s jiným systémem vzdělávání nadaných žáků, má jiné cíle ve vzdělávání nadaných žáků a jiný přístup k problému nadaných dětí.

Klíčová slova

Nadaný žák, individualizace, diferenciacce, metody, formy výuky, motivace, rozvoj schopností, učitel.

ABSTRACT

This thesis topic is individualization in education as a means to educate gifted students at the elementary school. The aim is to find out how teachers educate gifted students at the elementary school and what types of individualization techniques applied in everyday teaching. Teacher's attitude to education of gifted students, issues orientation and differentiation of educational offerings. The focus of the theoretical part is description of the specific characteristics and the problems of gifted children, which affects educational process and the relationships with the teacher and classmates. Options education of gifted pupils, modification methods, forms of teaching and learning environment. The multiple practical part includes the study of three elementary schools, which includes observation of teaching involved interviews with teachers. The research described disunited approach teachers for gifted children with their education. Comparisons between schools showed large differences in the education of gifted children in the primary school. Each school uses a different system of education of gifted students, has other goals in the education of gifted students and each school has different approach to the problem of gifted children.

Key words

Gifted children, individualization, differentiation methods, forms of teaching, motivation, capability development, teacher.

Obsah

Úvod	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	12
1. Vývoj zkoumání nadání	12
1.1 Rozvoj problematiky vzdělávání nadaných dětí ve světě	13
1.2 Rozvoj problematiky vzdělávání nadaných dětí v České republice	13
2. Co je nadání a podle jakých kritérií se posuzuje?	15
2.1 Pojem nadání a talent	15
2.2 Definice nadání	16
2.3 Kritéria nadání.....	16
3. Nadaný žák.....	18
3.1 Jak rozpoznat nadaného žáka.....	19
3.2 Charakteristiky nadaných žáků	20
3.3 Problémy u nadaných žáků	22
3.3.1 Sociálně-emocionální problémy	24
3.3.2 Okrajové skupiny nadaných dětí.....	25
3.4 Dvakrát výjimeční nadaní	27
3.4.1 Identifikace dvakrát výjimečných.....	28
3.4.2 Obecné znaky dvakrát výjimečných dětí	29
3.4.3 Je dítě nadané nebo má poruchu pozornosti?.....	30
3.4.4 Problém dvakrát výjimečných v naší společnosti	32
4. Identifikace nadaného dítěte	33
4.1 Identifikační strategie.....	34

4.2	Metody identifikace nadaných dětí	35
5.	Vzdělávání nadaných žáků.....	37
5.1	Segregovaná či integrovaná edukace?	37
5.2	Vzdělávací a výukové strategie individualizace	39
5.3	Modifikace učiva a obsahu výuky	42
5.4	Modifikace vyučovacích metod a forem.....	44
5.5	Kooperativní učení	44
5.6	Modifikace učebního prostředí	46
5.7	Hodnocení nadaných žáků	48
6.	Spolupráce učitelů, školy a rodiny	49
6.1	Učitel.....	49
6.2	Škola.....	50
6.3	Rodiče	51
7.	Legislativa.....	53
8.	Výzkumy o problematice	56
8.1	Výzkumy v České Republice.....	56
8.2	Zahraniční výzkumy	57
9.	Shrnutí teoretické části.....	60
II. EMPIRICKÁ ČÁST		61
10.	Metodologie výzkumu	61
10.1	Cíle výzkumu	61
10.2	Výzkumný problém a výzkumné otázky	62
10.3	Plán výzkumu.....	63

10.4	Metody získávání dat	63
10.4.1	Otázky pro polostrukturované rozhovory	65
10.5	Sledovaný vzorek a terén výzkumu	65
10.6	Způsob analýzy dat	68
10.7	Etika výzkumu	68
11.	Charakteristika výzkumných škol	69
12.	Výsledky výzkumu	70
12.1	Výsledky pozorování	70
12.2	Výsledky rozhovorů – kategorie kódů	73
12.3	Shrnutí výzkumu	76
12.4	Závěry empirického zkoumání.....	78
13.	Diskuze.....	80
14.	Závěr	82
	Seznam použité literatury	85
	Příloha č. 1	90
	Příloha č. 2	91
	Příloha č. 3	95

Seznam zkratek

ADD - Porucha pozornosti

ADHD – Porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou

DVPP – Další vzdělávání pedagogických pracovníků

IVP – Individuální vzdělávací plán

MUNI – Masarykova univerzita v Brně

NŽ – Nadaní žáci

PedF UK – Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy

RVP – Rámcový vzdělávací program

SPU – Specifické poruchy učení

STaN – Společnost pro talent a nadání

ŠVP – Školní vzdělávací program

Úvod

Téma vzdělávání nadaných žáků si získává od osmdesátých let dvacátého století stále větší zájem odborné i laické veřejnosti. Problematikou nadaných dětí se zabývají učitelé, psychologové, rodiče. Vznikají různé instituce na podporu nadaných žáků působící ve státním či soukromém sektoru. Nadaní žáci vyžadují specifické vzdělávací přístupy a potřebnou péči, která vyhovuje jejich požadavkům a nárokům na vzdělávání. Jen tak mohou rozvíjet své schopnosti a uplatnit individuální nadání.

Tato diplomová práce si klade za cíl prozkoumat vzdělávání nadaných žáků v běžném vyučování základní školy. Sleduje, jaké individualizační techniky učitelé uplatňují ve vyučování, a jak často je do vyučování zařazují. Dále si všímá přístupu učitelů k problematice nadání, diferenciaci vzdělávacích nabídek a toho, jak se učitelé v této problematice orientují. Srovnáním škol mezi sebou zjišťuje, jaké prostředí pro nadané dítě konkrétní škola nabízí.

Práce je rozdělena na teoretickou část a část empirickou. Teoretická část se zabývá uvedením do problematiky nadaných žáků, jejich specifickými charakteristikami a problémy, které se váží nejenom na proces vzdělávání, ale i začleňování se do kolektivu vrstevníků a vztahu s učitelem. Popisuje možnosti vzdělávání nadaných žáků, modifikaci metod, forem a prostředí výuky a také legislativní rámec pro vzdělávání nadaných žáků s poukázáním na důležité legislativní dokumenty. Teoretickou část uzavírá kapitola věnovaná důležité spolupráci školy, učitelů a rodičů, jelikož bez vzájemné spolupráce všech tří aktérů nelze nadané dítě posouvat požadovaným směrem k maximálnímu rozvoji a uplatnění jeho schopností.

Empirickou část tvoří metodologie výzkumu a vícepřípadová studie tří rozdílných základních škol. Do studie byla vybrána devítiletá základní škola se zaměřením na vzdělávání nadaných žáků, devítiletá základní škola se sportovním zaměřením a pětiletá základní škola prvního stupně. Záměrná rozdílnost škol posloužila k lepší orientaci v problému a možném zobecnění v širším měřítku. Na základě zúčastněného pozorování a následných rozhovorů s učiteli se tato práce snaží zjistit, jakým způsobem učitel pracuje s nadanými žáky, jaké volí strategie výuky a do jaké míry tyto strategie korespondují s nastudovanou literaturou v rámci teoretické části. V neposlední řadě je studie zaměřena na osobnost učitele, jeho osobní postoj k vzdělávání nadaných žáků a celkové zaujetí touto tematikou.

Metodologie výzkumu obsahuje cíl výzkumu, výzkumný problém a výzkumnou otázku spolu s dílčími výzkumnými otázkami. Součástí je také popis výzkumného vzorku, užitých metod, terénu a způsob analýzy dat. V závěru empirické části je popsán výsledek výzkumu. V něm je shrnuto výzkumné zjištění, a uvedeno, zda bylo dosaženo stanovených cílů. Kapitola diskuze slouží k porovnání výzkumného zjištění s teoretickými východisky. Diplomovou práci uzavírá obecný závěr, kde se vracím k odpovědím na výzkumné otázky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Vývoj zkoumání nadání

V historii zkoumání nadání a utváření definice se vedly nejčastější spory o podílu dědičnosti a vlivu prostředí na nadání nebo docházelo k různým snahám o měření nadání u člověka. Do posledního desetiletí minulého století se též zkoumalo *nadání* jako pracovní způsobilost, což je vlastně rozvinutá dispozice pro různé (konkrétní) pracovní činnosti. Znamená to tedy, že každý člověk, pokud je úspěšný ve své práci, má pro ni *nadání*. Nejenom v intelektové nebo umělecké oblasti, ale např. i v manuální práci či sociálních činnostech. Mohli bychom to tedy vyjádřit tak, že úspěšný člověk ve své profesi má vlastně *nadání* pro určitou činnost.

V historickém vývoji zkoumání nadání se názory vyvíjely podle těchto základních linií:

Nejstarší kořeny má **spiritualistická linie** – zde se poprvé vyzdvihovalo nadání (člověk, který vyčníval nad ostatními, věděl více, dovedl vést lidi jako vůdce) jako něco božského a bylo připisováno nadpozemským silám.

Patologická linie – ve starém Řecku vládla teorie, že nadání je spojeno s psychickou nebo somatickou chorobností.

Biologická linie – podle této teorie se přisuzoval rozhodující podíl na původu nadání biologickým faktorům, které mají vliv na rozdíly v duševních činnostech (zvláštní stavba těla, velikost a tvar hlavy, popř. mozku).

Psychoanalytická linie – zdůrazňuje úlohu motivačních činitelů při vysvětlování mimořádných výkonů v oblasti inteligence a tvořivosti, k objasnění používá obranných mechanismů sublimace a kompenzace (Freud, Adler).

Environmentální linie – je protikladná k biologické, podle této teorie závislost schopností a nadání (podílu vlivu na jedince) závisí na vnějších podmínkách, tedy rozvoj schopností a nadání závisí na výchově a vzdělání (ovlivněnost sociokulturním prostředím).

1.1 Rozvoj problematiky vzdělávání nadaných dětí ve světě

Největší podíl na rozvoji vzdělávání nadaných dětí a zkoumání této problematiky by se dal nalézt ve 20. – 50. letech 20. stol. v USA, kdy se nadané děti dostávají do popředí pozornosti. Problém se zkoumal komplexně od dětství po dospělost. Probíhala řada výzkumů talentovaných dětí, ale i dospělých. Vznikly IQ testy a s tím spojené masové testování inteligence. Koncem 40. let 20. stol. pak začal v USA rozmach programů a škol pro talentované žáky. Pozornost se zaměřila na výchovu nové generace talentovaných jedinců a potažmo vědců. Vznikla Americká asociace pro nadané děti (AAGC), která dodnes sdružuje psychology, pedagogy a rodiče talentovaných dětí, Národní asociace pro nadané děti (NAGC), odborné časopisy atd.

V průběhu 20. století měla vliv na rozvoj talentovaných dětí i Evropa. V druhé polovině 20. stol. začal sílit v Evropě zájem o talentované děti. Byl zde ale rezervovanější postoj k aplikaci inteligenčních testů, což vedlo k podpoře vyhledávání neintelektových druhů talentu. Více se zde však podporovaly integrované formy vzdělávání nadaných dětí oproti izolaci géniů. V roce 1946 byla v Oxfordu založena světová organizace **Mensa**, která sdružuje a podporuje talentované jedince. Dále pak v roce 1988 vzniká Evropská společnost pro rozvoj a výzkum nadaných jedinců **ECHA** – European Council for High Ability.

1.2 Rozvoj problematiky vzdělávání nadaných dětí v České republice

V ČR (a dřívějším Československu) se problematika nadaných dětí a péče o ně začíná objevovat ve větším měřítku až v 60. letech 20. stol. Vznikají speciální třídy pro matematicky a jazykově nadané děti, dále třídy s rozšířeným vyučováním přírodovědných předmětů (jak na 2. stupni ZŠ, tak na gymnáziích). Začaly fungovat desítky kvalitních soutěží a olympiád, které stimulovaly schopnosti žáků v závislosti na druhu intelektového talentu.

Od počátku 70. let se objevují výzkumné práce s talentovanými jedinci a jejich identifikace. Vznikají výzkumné týmy jako např. Výzkumný ústav pedagogický v Bratislavě, výzkumné týmy na Pedagogické fakultě v Českých Budějovicích a na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (Dočkal, 2006).

Výraznější změny nastaly až po roce 1989 – vzniká *Společnost pro talent a nadání* - československá pobočka Evropské rady pro vysoké schopnosti (STaN – ECHA), která organizovala odborné semináře a pravidelná setkání rodičů a dětí.

1992 – vzniká další – Československá společnost pro nadané (ČSSND), ta ale po rozdělení Československa svoji činnost utlumuje.¹

O diagnostiku rozumově nadaných dětí pečuje síť pedagogicko-psychologických poraden, které úzce spolupracují se školou, pomáhají rozpoznat nadání a připravit pro žáka adekvátní vzdělávací program.

Mensa ČR – připravuje projekty a akce pro nadané, jako jsou letní campy, dny plné her a mnoho dalších. Mensa založila *Centrum nadání*, které pořádá různé vzdělávací a poradenské aktivity pro rodiče nadaných dětí i pro školy a vzdělávací instituce. Zaměřuje se v průběhu roku na aktivity pro nadané předškoláky. Dále pořádá školení pedagogů, volnočasové a pobytové aktivity.

Talentcentrum (Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství) se věnuje problematice zájmového vzdělávání a činnosti školských zařízení pro nadané děti. Zajišťuje komplexní podporu nadaných dětí a mládeže. Pro žáky ZŠ a studenty SŠ organizuje celou řadu soutěží, včetně oborových olympiád (chemická, dějepisná, jazykové olympiády apod.).

Centrum rozvoje nadání při MU v Brně – zabývá se výzkumem a odbornou informovaností, co se týče psychologie nadání.

¹ MACHU, E., *Nadaný žák*, 2010, s. 15 – 17.

2. Co je nadání a podle jakých kritérií se posuzuje?

Definice úspěšné inteligence (Sternberg, 2001) : „Úspěšně inteligentní lidé znají přesně své slabiny a silné stránky. Využívají v životě silné stránky a kompenzují slabiny. Vyváženost kombinace analytických, tvořivých a praktických usuzovacích schopností“.²

2.1 Pojem nadání a talent

Vymezení pojmu nadání se měnilo jak historicky, tak se proměňuje podle teorií autorů a jejich bádání. Samotný pojem nadání a talent se v pojednání různých autorů, kteří se zabývali definováním pojmů a zkoumáním kritérií, vyznačuje rozdíly v interpretaci. Někteří mezi těmito pojmy nerozlišují, jiní tato dvě slova používají k rozpoznání příčin nadprůměrných schopností (Dočkal, 2005, Mönks, 1992).

Nejčastěji se setkáváme s rozlišením, které nadání vymezuje jako vrozené vlohy a talent jako výsledek vývojové interakce s prostředím.

Jiné rozlišení se vymezuje podle druhu činnosti. V tomto případě pojem „nadání“ je používán pro mimořádné schopnosti pouze v intelektuální oblasti a „talent“ pro sport, hudební, výtvarné a literární umění.

Můžeme se také setkat s rozlišením podle stupně specializace, kdy „nadání“ bývá označení pro všeobecné schopnosti a „talent“ je spojován s určitými předpoklady pro konkrétní činnost.

Pro zjednodušení chápání obou pojmů se v zahraniční literatuře vžilo dvouslovné označení „gifted and talented“ (nadání a talentovaní), dokonce existuje jeden zastřešující pojem „giftedness“ pro nadání i talent současně. Mnoho autorů však nerozlišuje mezi oběma termíny a používá obě označení jako synonyma.

Pokud ale pracujeme s jedním pojmem **nadání**, je tady zastoupena dědičnost a ovlivňování prostředím.

²Sternberg, R. J., *Úspěšná inteligence*, 2001, s. 9

2.2 Definice nadání

Dočkal ve své publikaci uvádí: „*Není jedna obecná nedělitelná inteligence. Speciální schopnosti ale spoluvytvářejí schopnosti obecnější. Uplatněním schopnosti se činnost realizuje*“³. Nadání proto není něco, co je uvnitř člověka, ale celá osobnost z pohledu její činnosti a úspěšnosti, na které se podílí největší měrou motivace a vůle. Na těchto dvou faktorech záleží uplatnění schopností, tedy nadání.

Pro uskutečnění neboli realizaci takového nadání jsou významné zejména sociální podmínky, aktivita osobnosti – což znamená, jaké stanovisko (jaký postoj) zaujme jedinec ke svému nadání, a s jakou měrou a vytrvalostí bude svůj talent rozvíjet (co sám je pro to jedinec ochoten udělat). V neposlední řadě také proces učení (učení, trénink, proces nabývání znalostí).

Hříbková (2009) rozlišuje ve své publikaci tzv. **latentní** a **manifestované** nadání.

- Latentním nadáním se označuje nadání dětí mladšího školního věku, které se rozvíjí synkreticky a není ještě jeden dominantní zájem.
- Manifestované nadání je tedy u dětí staršího školního věku, jsou to specifické oblasti, ve kterých děti podávají vysoké výkony (matematické, hudební, jazykové atd..).

Latentní nadání přechází v manifestované vnější stimulací rozvoje v podpůrném sociokulturním prostředí.

2.3 Kritéria nadání

Kritéria nadání můžeme zhruba definovat tím, že schopnosti jsou jen jedním z předpokladů. Rozvoj schopností a dalších vlastností je závislý na interakci osobnosti a sociálního prostředí v průběhu života.

V první polovině 20. stol. se nadání posuzovalo podle výše IQ, které je závislé na dědičnosti (např. psycholog L. M. Terman). Z dnešního pohledu je to ale pouze jedno úzké vymezení. V případech nadání uměleckého nebo sportovního nemůžeme podle tohoto kritéria

³ DOČKAL, V., *Zaměřeno na talenty: aneb nadání má každý*, s. 106.

nadání posuzovat. Není pravidlem, že jedinci sportovně či umělecky nadaní dosahují (a oni zpravidla nedosahují) v klasických IQ testech nejvyšší skóre, jelikož jejich zaměření je rozloženo do jiných oblastí.

Pokud chceme definovat kritéria nadání, musíme popsat, co je zapotřebí k realizaci nadání, a tím pádem dosáhneme podmínek, které mají tito jedinci společné.

Jsou to:

- a) **Výjimečnost** (vynikající potenciál a výkon jedince)
- b) **Vzácnost** (vysoká úroveň rozvoje v určité oblasti oproti vrstevníkům, která se vyskytuje zřídka)
- c) **Produktivita** (musí umožňovat produkování a vytváření komplexnějšího díla – vést k produktivitě)
- d) **Prokazatelnost** (superiorita jedince musí být průkazná skrze jeden či více validních testů)
- e) **Hodnota** (výjimečný výkon musí mít užitečnost jak pro osobu, tak i pro společnost, která jí musí oceňovat)⁴

Způsob, jakým společnost nahlíží na nadání, je dán potřebami konkrétní společnosti a také tím, jak daná společnost přijímá a hodnotí různé druhy superiority.

⁴ HŘÍBKOVÁ, L., *Nadání a nadaní*, s. 46

3. Nadaný žák

Kterého žáka učitel může označit za nadaného? Čím se nadaný žák musí odlišovat, aby nebyl zaměněn za dítě „jen“ bystré a šikovné? Většina autorů zabývajících se nadanými jedinci se shoduje, že je to takové dítě, které v určité oblasti podává vynikající výkony a ty jsou v porovnání s vrstevníky ojedinělé. Takový žák bývá též nápadný svojí vývojovou akcelerací ve srovnání s vrstevníky.

Nezřídka se stává, že osobní potenciál žáka byl opakovaně zjištěn pro podávání mimořádných výkonů, ale z nějakého důvodu se zatím ve výkonech neprojevuje (intelektový, tvořivý, vytrvalost při řešení úkolů, neobvyklé znalosti pro určitý věk). Toto bývá typické pro nadané dítě na základní škole. Tento výčet je pouze všeobecné shrnutí nadaného dítěte. Jsou to kritéria a předpoklady pro zjištění určitého nadání.

Sternberg (2001) se zaměřil na intelektové nadání, které rozdělil:

- **analytické nadání** – dovednost žáka porozumět problému
- **synteticko–tvořivé nadání** – tvořivé schopnosti jsou vysoce rozvinuty, jedinec řeší problémy s intuicí, výsledek bývá neobvyklý, ale uplatnitelný v reálných podmínkách
- **praktické nadání** – jedinec umí aplikovat analytické nebo tvořivé nadání

Koncepci intelektového nadání autoři publikací označují jako asynchronní vývoj, ve kterém se kombinují zrychlené kognitivní schopnosti a zvýšená intenzita k vytvoření vnitřních zkušeností, ty jsou pak kvalitativně odlišné od normy. Tato asynchronie se zvětšuje tím, čím je vyšší intelektová kapacita. Zahrnuje v sobě tyto osobnostní složky:

- a) speciální schopnost pro určitou oblast
- b) výkonová motivace
- c) sebepojetí

Pro uplatnění nadání jsou tyto tři složky nezbytné. Pokud nadané dítě těmito složkami disponuje, můžeme předpokládat, že bude úspěšně realizovat své nadání.

3.1 Jak rozpoznat nadaného žáka

Aby se nadané děti optimálně rozvíjely a své nadání mohly realizovat, vyžaduje to změny ve výchově, vzdělávání i poradenské činnosti. Z tohoto důvodu skupina nadaných žáků patří mezi děti se speciálními vzdělávacími potřebami, kam je i zařazuje současná platná školská legislativa. Jedná se o vyhlášku 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

Podle vyhlášky č. 27/2016 Sb. za **nadaného** žáka „se považuje především žák, který při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech“.

A: „**mimořádně nadaným** žákem se rozumí jedinec, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých rozumových oblastech, pohybových, uměleckých a sociálních dovednostech“.⁵

Kategorie nadání pro školní potřeby nejlépe vymezil Dočkal (2005) a rozdělil je na čtyři obecné kategorie:

- Pohybové (taneční, sportovní, trenérské...)
- Umělecké (hudební, výtvarné, literární, dramatické...)
- Intelektové (jazykové, matematické, vědecké, technické...)
- Praktické (manuální, sociální, pedagogické, organizační...)

Kategorie se mohou prolínat a skoro vždycky se tak děje, např. technické nadání nemůže být bez manuální zručnosti a učitel hudby by měl mít jak hudební, tak i pedagogické (praktické) nadání. Přesné hranice tedy vymezit nemůžeme. V zásadě ale tyto kategorie kopírují volitelné předměty na ZŠ, mimoškolní aktivity a zájmové kroužky.

⁵ Vyhláška č. 27/2016 Sb., O vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných

3.2 Charakteristiky nadaných žáků

Nejsou podloženy specifické osobnostní rysy, které mají přímou souvislost s nadáním. Můžeme pouze orientačně nastínit nejtypičtější charakteristiky nadaných dětí v období školního věku. Jsou to pouze shodné znaky, které dokreslují celkový obraz nadaného žáka v určitém procentu případů. Každé nadané dítě nemusí disponovat všemi projevy a ani to, že se u žáka takové znaky objeví, není zárukou talentu.

Obecné osobnostní charakteristiky nadaných žáků uvádí Machů (2010) takto:

Kognitivní charakteristiky:

- Intelektové charakteristiky – v učebních případech se žák zajímá o vztah příčiny a následku, snaží se identifikovat nesrovnalosti, má bohatou slovní zásobu a rychle si osvojuje gramatická pravidla. Právě rozvinutá řeč bývá překážkou v komunikaci s vrstevníky, pro které je málo srozumitelná. Pro hodnocení používá svá vlastní kritéria, kterými se vnitřně řídí. Zobecňuje a spojuje zdánlivě nesouvisející věci do smysluplných celků, společně s kreativitou produkují tyto děti originální výtvary.
- Tvořivé myšlení - vyznačuje se tím, že dítě snadno rozehraje fantazii a imaginaci, té se pak dovede držet dlouhou dobu. Při rozmanitých činnostech projevuje intelektuální zvědavost, v myšlence je obsaženo množství detailů a často hledá vlastní odpověď na danou otázku. Produkuje originální způsoby řešení daných úkolů, je flexibilní, usiluje o jedinečnost ve své práci.
- Kritické myšlení – nadané děti se vždy nespokojí s předloženým vysvětlením, proto mají tendenci neustále pochybovat a polemizovat s učitelem.
- Paměť – nadané dítě se vyznačuje vynikající pamětí, je dobrý pozorovatel a poté si dlouhodobě zapamatuje různé i sebemenší detaily, svoji pozornost ale pak zaměří na věci, jež jej zaujaly. Preferuje logickou paměť před memorováním.
- Čtení – mnohé děti projevují velký zájem o písmena a čísla, často dovedou spojovat písmena už v raném věku.
- Znalosti – nadané děti mají velké znalosti v oborech, které je zajímají. Dosahují v nich vysoké úrovně, ale v ostatních (pro ně nezajímavých) předmětech mohou selhávat.

- Pozornost – rozumově nadané děti vykazují dlouhodobou pozornost, zvláště pro úkoly, pro které jsou motivováni a často nevnímají okolí. Naopak u mechanické nebo monotónní práce svoji pozornost ztrácejí rychleji než ostatní děti.
- Pracovní tempo – jejich pracovní tempo závisí na učební aktivitě. Pokud se týká vybavování a aplikování znalostí, patří mezi nejrychlejší ve třídě. Pokud se úkol týká tvořivého a problémového myšlení, dokončují úkol mezi posledními, jelikož mají hlubší přístup k problematice.
- Záliby – rozumově nadané děti mají v oblibě většinou encyklopedie, atlasy, počítače a logické hry. Informace, které je zajímají, se převážně týkají přírody a zvířat (dinosauři, exotická zvířata), vesmíru, historie a dopravních prostředků – vlaky, lodě.

Nekognitivní (afektivní) charakteristické projevy:

- Motivační – zdůrazňuje se vnitřní převaha motivace a přesvědčení nad vnější. Chování, které vychází z vnitřní motivace je poté řízeno nějakým vědomým konkrétním cílem. Ve svém zaujetí je dítě vytrvalé, duševní činnost ho neunavuje a nebojí se v jednání riskovat.
- Emocionální charakteristiky – dítě má zvýšenou potřebu mít emocionální podporu. Vyznačuje se zvýšenou citlivostí, mnohdy až přecitlivělostí. Vnímá věci a jevy, které ostatní přehlížejí, bývá impulzivní (emoční nestabilita).
- Denní snění – většinou nemá únikový charakter jako u ostatních dětí. Slouží k většímu ponoření se do problému, přitom ale dítě vnímá informace, které se předávají, a při vyvolání zpravidla ví, o čem se hovoří.
- Sociální charakteristiky – jedinec má zvýšenou potřebu volnosti a aktivity, v sociální skupině většinou zaujímá extrémní pozici. Takové děti mohou stát zároveň na vysoké pozici ve skupině, nebo se naopak mohou stranit a být na okraji kolektivu (šprti). Mají přitom odvalu hájit své názory před skupinou, ale bývají sociálně naivní, důvěřivé, vyhledávají spíše starší kamarády.

Psychomotorika:

- Jemná motorika – nadané děti velmi dobře čtou, ale mohou mít obtíže s psaním. I když grafický projev má rysy vyspělejšího intelektu, písmo může působit neúhledným dojmem. Takové děti rády píší na klávesnici a preferují psaní tímto způsobem.
- Hrubá motorika – některé nadané děti dávají přednost intelektuálním činnostem před pohybovými aktivitami. Jiné jsou naopak hyperaktivní a mají zvýšenou potřebu pohybu.

Charakteristiky učení a školní projevy:

- znalosti dítěte bývají větší, než je žádáno, a samostatně si také vyhledává informace. Bez větších problémů a většinou dobře se dítě adaptuje v novém učebním prostředí. Při vypracování úkolu pracuje vlastním tempem, jelikož se snaží o dokonalé provedení úkolu a je ochoten o zadání či vypracování polemizovat s učitelem. Dítě vyniká živostí a aktivitou, má potřebu stále poznávat a objevovat, a pokud má možnost, vybírá si náročnější úkoly. Naopak se nevysiluje činnostmi, které dítě příliš nezajímají. Stejnou aktivitu, kterou sami vynaloží do zpracování úkolu, ale vyžadují od ostatních, což občas vyvolává konflikty se spolužáky.

Výčet charakteristik pouze dotváří obraz nadaného dítěte, může je vyzorovat rodič i učitel. Po vzájemné konzultaci o nadání dítěte může učitel doporučit rodičům poradenskou činnost pedagogicko-psychologické poradny, školního psychologa a poradenskou činnost psychologů v oblasti nadání.

3.3 Problémy nadaných žáků ve školním prostředí

Projevy chování nadaných dětí zahrnují široké spektrum výčtu podle typu dětí a jejich zařazení ve skupině. Učitelé často za nadané označují děti bystré, konformní a nekonfliktní, což vede k častým omylům a zkreslenému pohledu na nadané děti.

Různé **typy nadaných dětí** a jejich **projevy chování** se mohou v průběhu vzdělávání prolínat a některé projevy ustupovat nebo naopak přibývat s náročností studia a zráním osobnosti.

Nadané žáky a jejich projevy můžeme rozdělit do několika kategorií (Machů, 2010):

- *Úspěšný nadaný žák* se podřizuje svému okolí a je velice konformní, potvrzuje domněnku, že nadaný jedinec je bezproblémový a talentovaný. Navenek nemá závažné problémy, dosahuje výborných studijních výsledků a je přijímán okolím jako nadprůměrný.
- *Nadaný žák s vysokými nároky* je velice sebevědomý a tvrdohlavý, většinou se ve škole nudí. Jelikož nenachází uspokojení svých vzdělávacích potřeb, dává své negativní pocity najevo svému okolí. Ruší výuku, vykřikuje správné odpovědi a vyžaduje pozornost učitele. Nerespektuje učitelovu autoritu, proto není takové dítě u učitele zvláště oblíbeno.
- *Nadané dítě, které se navenek neprojevuje*, je dítě tiché a plaché. Své předpoklady skrývá, aby nevybočovalo z třídního kolektivu. Svému okolí se zcela přizpůsobuje, proto jeho nadání může zůstat skryto.
- *Tzv. „rebel“* je nadané dítě, které trpí ve školním systému, kde nemá podpůrné vedení a tím pádem nenalézá pochopení u učitelů a kamarádů. Takové dítě se staví do výrazně negativní pozice, své názory dává najevo prudkými emočními stavy nebo naopak naprostou rezignací. Nespolupracuje s učitelem ani s ostatními, nedělá domácí úkoly a také mívá špatné známky. Učitelé vnímají žáka jako naprosto nepřizpůsobivého a neoblíbeného, ani v kolektivu spolužáků není oblíben. Takový jedinec se může sžít se svou rolí neúspěšného rebela a jeho vlohy zůstanou neobjeveny.
- *Neintelektové druhy nadání* – takový žák většinou nevyhledává pomoc okolí, realisticky si uvědomuje své klady i zápory a má dobré sebehodnocení. Ve škole je samostatný, škola je pro něj nutnost, ze které se snaží vytěžit maximum. Jeho orientace je na mimoškolní aktivity, kde se může plně realizovat.
- *Tvořivý nadaný žák* rád experimentuje a vymýšlí něco nového, mívá obtíže s přizpůsobením se školnímu systému. Rád mění pravidla, špatně se ovládá a bývá konfliktní. Identifikace nadání u takového dítěte je celkem obtížná, protože selhává v klasických testech, jelikož v zadání vidí hlubší souvislost a nechce se omezovat na jedno správné řešení.

Problémy s projevem chování mohou učitelé negativně vnímat, zejména pokud nemají přesvědčivý důkaz o nadání takového dítěte. Někdy dítě působí protikladnými dojmy, na jedné straně vyniká znalostmi, mívá i výborné výsledky, na straně druhé má velké propady v předmětech, které ho nezajímají. Chováním v hodinách ruší ostatní spolužáky a dráždí učitele.

3.3.1 Sociálně-emocionální problémy

Problémy nadaných dětí v oblasti sociální a emocionální pramení z již zmíněného nerovnoměrného vývoje osobnosti. Zejména ve vztahu vyspělejší kognitivní oblasti k ostatním oblastem (fyzická, motorická, sociálně-emocionální).

Podle Webba (1993) jsou nejčastější nesrovnalosti mezi:

- myšlením a motorikou, kde např. dítě plynule čte, ale má méně rozvinuté grafomotorické schopnosti
- myšlením a verbálním projevem, zde dítě sled originálních a rychlých myšlenek nedokáže přetransformovat do srozumitelné podoby, tím dochází k nepochopení mezi vrstevníky
- myšlením a emocionálně-sociální úrovní je rozpor, při kterém dítě s rozvinutým myšlením dokáže pochopit náročnou situaci, ale nedokáže ji přiměřeně zvládnout

Oblasti problémů nadaných dětí uvádí Webb (1994):

Interpersonální vztahy – nadané děti potřebují k sobě partnery, které mají podobné zájmy a mají myšlení na stejné úrovni. Ve svém kolektivu vrstevníků toto nenacházejí, proto se cítí osamocené. Mají tendence organizovat a neochota okolí se podřizovat vyvolává časté konflikty. Obtíže s vrstevníky zabraňují navazování kontaktů, proto se nadané děti uchylují k dospělým či starším dětem, což prohlubuje pocit osamocení.

Sebekritika – silná sebekritika může u dospívajících nadaných jedinců vzbuzovat idealistické představy o tom, čím by mohli být, a zároveň snižuje jejich sebevědomí, protože chápou, jak daleko jsou od dosažení vysněného cíle. Zde se vyskytují časté existenční deprese u dospívajících.

Riskování – nadaní jedinci neradi riskují, jelikož vidí i problémy spojené s riskováním. Pokud nemají dostatečnou jistotu, raději neriskují a jeví se jako pasivní.

Perfekcionismus – nadaní žáci mají velkou ctižádost, mají snahu být bezchybní. Stanovují si vysoké cíle, často nereálné, a poté jsou zklamáni, jelikož je sami nebo jejich okolí nedokáží splnit. Svoji nespokojenost dávají najevo různými, v mnohém případě prudkými reakcemi, a to i v případě, že jejich výkon byl vynikající.

Multipotencialita – schopnosti nadaných adolescentů se neomezují na jednu oblast, mají mnoho zájmů a koníčků, proto je pro ně obtížné zvolit jednu profesní orientaci. V době, kdy se musí rozhodnout, vzniká rozpor v rozhodování. Pochybují o správnosti svého rozhodnutí a vzniká úzkost, která se přenáší do jakýchkoli rozhodnutí.

Deprese – bývají projevem vzteku na sebe nebo na situaci, kterou jedinec nemá nebo nemůže mít pod kontrolou. Pokud dítě vyrůstá v rodině, kde součástí výchovy je neustálé hodnocení a kritika, bývá sebehodnocení dítěte vháněno do extrému. Vyústěním tohoto stavu bývají deprese a školní neúspěch. Také při vzdělávání v méně podnětném prostředí (třída, škola) se dítě propadá do depresivních stavů, jelikož situace je pro něj neřešitelná. V dospívání se deprese objevují jako důsledek asynchronního vývoje mezi fyzickým vývojem, který je srovnatelný s vrstevníky, a kognitivním a emočním vývojem, kterým často předčí své kamarády. Důsledkem této asynchronie bývá stres a deprese.

Úzkostlivost a strach – obrazotvornost a dobrá představivost ve spojení s menší potřebou spánku mohou mít vliv na výskyt stavů úzkosti. U nadaných dětí mají strachy více realistickou podobu a reálnost situace si tyto děti uvědomují (globální ohrožení světa, přírodní katastrofy, smrt a války).

Nejvíce ovlivňujícím faktorem je rodinná výchova, má klíčový vliv na rozvoj nadaného dítěte, a tudíž i na vznik jeho problémů. Mezi další nejvíce ovlivňující faktory můžeme zařadit školu, přátele a prostředí, ve kterém dítě vyrůstá.

3.3.2 Okrajové skupiny nadaných dětí

Nadané děti netvoří jeden celek, jedná se o velmi různorodou skupinu a každé dítě má svá specifika. Mohli bychom skupinu nadaných dětí ještě rozdělit na tzv. podskupiny (okrajové skupiny). Tyto podskupiny zahrnují děti, které mají problémy navíc oproti ostatním nadaným

dětem nebo jsou to děti, které vyžadují další péči navíc, odlišný výchovně – vzdělávací přístup. Identifikace jejich nadání může být složitá, nepřesná, protože tyto děti se projevují velice osobitým způsobem. Někdy nedochází k identifikaci nadání vůbec.

Na takové děti upozorňuje ve své publikaci E. Machů (Machů 2010) a jsou to zejména:

Extrémně nadané děti – jedná se o děti s výjimečně vysokým IQ, děti vynikající mimořádnou inteligencí a akcelerovaným psychickým vývojem. Nemají problémy s identifikováním, jejich obtíže jsou spíše v oblasti sociální.

- asynchronní vývoj extrémně nadaných dětí zapříčiňuje problémy v sociálních vztazích a emocionální nezralost
- v dětském věku jsou znalosti a produkty jejich práce srovnatelné s dospělými profesionály, mají vysoké skóre v inteligenčních testech
- pro extrémně nadané děti je doporučováno segregované vzdělávání

Velmi malou okrajovou skupinou jsou děti s nějakým mentálním postižením, které jsou ale nositeli výjimečného talentu v určité omezené sféře (velice úzké a specifické zaměření). V mnoha případech se jedná o děti s Aspergerovým syndromem, jejich hodnota IQ se pohybuje mezi 40 až 70.⁶

Podvýkonné nadané děti – z angl. „underachievement“ – rozpor mezi výkony žáka a jeho potenciálem. Ve škole může být označen učitelem jako neúspěšný, což je velmi nepřesné označení.

- výkon takových dětí může být snížen náhlým situačním kontextem (pro dítě nepříznivým), jako průvodní jev určitého handicapu nebo chronicky snížený výkon i bez zjevné příčiny

Mezi charakteristiky podvýkonnosti může patřit:

- negativní přístup ke škole, špatné učební návyky, nedokončené úkoly a nízká vnitřní motivace, špatné známky, ve škole se nudí, odlišná úroveň mezi mluveným a psaným projevem, špatně se soustředí a nejsou schopni pracovat v časovém limitu
- naopak jsou znalci v oborech, které je zajímají, jsou kreativní a mají velkou představivost

⁶ MACHŮ, E., *Nadaný žák*, str. 46.

- jsou přecitlivělí na okolní podněty, nedokáží se prosadit ve skupině vrstevníků, navázat sociální vztahy, mají nízké sebevědomí a vytyčují si neadekvátní cíle, které jsou nedosažitelné

Jako příčinu podvýkonnosti nadaných dětí můžeme uvést naučené vzorce chování, které se pak projevují ve škole i mimo ni. Tyto vzorce chování mají svůj primární původ v rodině, ale i škole, vrstevnické skupině či odlišné kultuře nebo jako odraz složité osobnosti jedince. Nejvíce ohroženy jsou děti z nefunkčních a neúplných rodin. Podvýkonnost ovlivňuje role dítěte v rodině, pořadí narození dítěte a v neposlední řadě přístup učitele k individualitě dítěte. Při kompenzaci musíme věnovat pozornost vnitřní motivaci žáka, špatné známky ani varování nepomáhají. Rovněž neúčinné je doučování, jelikož takový žák většinou učivo zná, jen je neumí demonstrovat.

Nadané děti s odlišného kulturního prostředí – jsou nadané děti kulturně a ekonomicky znevýhodněné a děti nadané z odlišného kulturního prostředí. Takové děti zpravidla nebývají identifikované jako nadané.

Pro potřeby nadaných dětí z odlišného kulturního prostředí je doporučováno:

- motivovat a podporovat nadané děti, nabízet obohacující materiál v jejich jazyce, používat alternativní informační zdroje
- nabídnout služby poradenské instituce a sjednat pravidelné informování rodičů

3.4 Dvakrát výjimeční nadaní

Patří také do okrajové skupiny, ale je to tak specifická skupina, že je zahrnuta do samostatné podkapitoly.

Označení dvakrát výjimečný (twice exceptional) je používáno pro velmi specifickou skupinu dětí, které mají na jedné straně výjimečné schopnosti, tedy talent či nadání a na straně druhé trpí nějakou poruchou nebo handicapem různého stupně a intenzity. Často se o takových žácích hovoří jako o „chytrých dětech se školními problémy“ nebo o „paradoxních žácích“, jejichž školní výkon je nápadně rozporuplný a zároveň neodpovídá jejich skutečným schopnostem a rozumovým předpokladům.

Jsou to žáci, kteří mají schopnost myslet tak, jak je typické pro mimořádně nadané jedince, ale současně ve škole podávají slabší výkon, který jejich intelektovým schopnostem neodpovídá, protože je znevýhodněn a zkreslen poruchou učení či zdravotním handicapem.

Jde o děti (Machů, 2010):

- s poruchami zraku, sluchu
- s fyzickým a jiným zdravotním handicapem
- žáky s poruchami učení (nejčastěji: dyslexie, dysgrafie, dysortografie)
- s poruchami pozornosti (ADD/ADHD)
- s Aspergerovým syndromem
- autisty
- psychicky a emocionálně narušené
- u neintelektových druhů nadání s mentální retardací
- se sdruženými poruchami

Tento výčet ovšem není konečný. Mnohdy dochází ke kombinaci postižení, což dále snižuje možnost rozvoje nadání. Vyskytují se i případy, kdy se nadání nemůže projevit, a tím pádem identifikovat a zajistit podporu okolí, jelikož kombinace nebo rozsah postižení to neumožní.

3.4.1 Identifikace dvakrát výjimečných

Identifikovat nadané dítě s handicapem je obvykle poměrně obtížné. Obzvláště pro učitele. Jedná se o různorodou skupinu jedinců s odlišnými schopnostmi a poruchami. Identifikovat poruchy či handicap nebývá většinou problém. Odborníci, kteří s takovými dětmi pracují, mají celou řadu metod k rozpoznání problému a jeho intenzity. Ale v identifikaci nadání u dětí s poruchami a handicapem existuje řada překážek. Nízké očekávání rodičů a učitelů může také negativně ovlivnit identifikaci.

Obvykle se jako jeden ze základních znaků intelektuálního nadání považuje široká, vyspělá slovní zásoba. Jenže děti s poruchami sluchu, ač jsou nadané, mohou mít naopak slovní zásobu velmi omezenou a stereotypní. Některé poruchy či handicapy mohou způsobit zaostávání dítěte ve vývoji, jedná se např. o slepotu, hluchotu či některé poruchy učení.

Kognitivní vývoj se opoždí v případech, kdy porucha či handicap omezuje nebo zabraňuje dítěti reagovat na kognitivní podněty a demonstrovat své kognitivní schopnosti.

Mnozí pedagogové a rodiče dětí se často zaměřují právě na poruchy, kterými dítě trpí. Učitel diagnózou handicapu sníží očekávání i přes schopnosti dítěte. Dítě pak reaguje na situaci pocitem vlastní neschopnosti. Snaha přizpůsobit práci jejich handicapům může zcela zastínit jejich kognitivní schopnosti a rozvoj. Mnoho učitelů pracujících s dětmi s poruchami učení není připraveno a proškoleno pro identifikaci nadání. Chybí jim zkušenosti a samotné nadání může být překážkou v jeho identifikaci. Děti své nadprůměrné schopnosti využívají ke kompenzaci svých nedostačujících schopností. Jeví se pak v běžné třídě jako průměrný jedinec a není mu věnována individuální pozornost. To znamená, že nadanému, který dosahuje výsledků na úrovni svých vrstevníků a jehož výsledky jsou jeho handicapem limitované, se nedostane žádné speciální péče.

Další překážkou v identifikaci dvakrát výjimečných dětí je nesprávné očekávání, že tyto děti budou vykazovat stejné charakteristiky jako děti nadané bez problémů. Metody, které se běžně používají k identifikaci nadaných, byly standardizovány na dětech bez handicapů a poruch, proto se nejdříve musí přizpůsobit na tuto specifickou skupinu.

Metody a pracovní postupy při práci s dvakrát výjimečnými je nutno přizpůsobit potřebám takových žáků. Např. v USA při identifikaci dvakrát výjimečných se osvědčily alternativní testy a jejich formy, eliminace některých kritérií, portfolia, neverbální testy, případové studie, otevřený screening, zařazení do speciálních programů, upuštění od známek, které nahradí slovní hodnocení. V modifikované formě se pak používá např. Wechslerova škála inteligence. V zahraničí byla již vyvinuta celá řada testů, které byly navrženy a normovány na dětech s poruchami či handicapem. Příklady takových testů mohou být Nebraska Test of Learning Aptitude, Blind Learning Aptitude Test a jiné.

Tyto testy jsou určeny stejně jako testy inteligence pro odborníky a psychology. Jak ale učitel pozná, že má ve třídě dvakrát výjimečného žáka?

3.4.2 Obecné znaky dvakrát výjimečných dětí

Nejsou dané přesné charakteristiky, podle kterých by učitel mohl vyzorovat nadání u dětí s problémy. Jsou to pouze souhrnné znaky žáků, které se posuzují individuálně podle stavu konkrétního dítěte. Neplatí také, že u každého dítěte dané skupiny nadaných se projeví

shodné charakteristiky, protože se jedná o velmi různorodou skupinu a každé postižení má svá specifika. Učitel by tedy neměl ze skupiny nadaných vyčlenit dítě, u kterého nenachází mnohé ze jmenovaných charakteristik.

Během vyučování může učitel vyzorovat, že takové děti chápou rychleji, ptají se, lehce zvládají matematiku a extrémně vyrušují. Mají obrovské množství informací o různých tématech i vzdálených od hlavního tématu. Rychle chápou vztah příčina-následek, snaží se nalézt původ věcí a také princip fungování. Mají výborné pozorovací schopnosti, disponují dlouhodobou pamětí a vytrvalostí při zvládání logicky náročných úkolů. Rády kladou provokativní otázky, ale často se jedná o vysoce kreativní jedince s vyspělými názory. Jsou schopny efektivně řešit problémy, mají rozvinuté abstraktní myšlení. Vyznačují se buď verbálními schopnostmi, nebo schopnostmi vizuálně-prostorového myšlení (dle rozsahu poškození). Sofistikovaný smysl pro humor je dán vyspělostí, což dokazuje i touha po samostatnosti.

Na druhou stranu jsou citliví na kritiku, protože jejich sebevědomí je velmi malé. Negativně pak ovlivňuje výsledky ve škole, které v důsledku toho kolísají. Postrádají organizační schopnosti a problém nastává i v sociálních kontaktech.

U některých dětí lze tyto charakteristiky identifikovat již v raných vývojových fázích, u jiných jsou nápadnější spíše později. Projevy nadání ovlivňuje jak vzdělávací a sociální prostředí, tak momentální situace, ve které se dítě právě nachází.

3.4.3 Je dítě nadané nebo má poruchu pozornosti?

Při porovnání charakteristik nadaných dětí a dětí s poruchou pozornosti můžeme vyzorovat shodné znaky, které se těžko rozlišují. Odborníci se shodují v tom, že u mnohých případů bylo dítě diagnostikováno s poruchou ADD⁷ či ADHD⁸, ale ve skutečnosti šlo o nadané dítě, které pouze reaguje na nevhodný styl výuky, jelikož je pro nadané dítě nepodnětný.

Podobné znaky můžeme pozorovat ve školním prostředí u dětí s ADHD a nadaných dětí, kteří se „ve škole nudí“ (Novotná, 2004). Nápadné je denní snění a minimální pozornost

⁷ ADD, ADHD - termíny z angličtiny, které postupně nahrazují název LMD.

ADD - Attention Deficit Disorder. Označuje poruchu chování spojenou s problémy se soustředěním.

⁸ **ADHD** - Attention Deficit Hyperactivity Disorder. Označuje poruchu chování s problémy se soustředěním a zahrnuje navíc i hyperaktivitu.

v hodinách, také postrádají vytrvalost v úkolech, které se jim zdají být nerelevantní. Žáci začínají mnoho prací a projektů, ze kterých ale dokončí jen velmi málo. Dále náročnost výuky může vést k bojům o moc s autoritami, často zpochybňují pravidla a zvyky. Vyznačují se též velkou aktivitou a malou potřebou spánku, nemají potřebu mluvit, ale mohou různě vyrušovat výuku. Jsou roztržití, ztrácejí věci, zapomínají domácí úkoly, zdají se být bezstarostní, ale jsou citliví na kritiku. Mohou podávat dobré výkony, ale musí se jim poskytnout potřebný čas.

Znakem, který můžeme ve škole vyzorovat a který slouží k odlišení nadání od poruchy pozornosti, je rušivé chování, tzv. „předvádění se“. Nadání jedinci se předvádějí většinou pouze v určitých situacích, které jsou pro ně příznačné. Kdežto pro žáky s poruchou ADHD je typické předvádění se v každé situaci a za všech okolností. Nesmíme ale zapomínat, že existují i jedinci nadaní s ADHD, zde je pak identifikace velmi snížena.

Diagnóza ADD či ADHD se určuje u poruch chování jako je nesoustředěnost, hyperaktivita, potíže s učením, motorická neobratnost atd., které se musí vyskytovat po dobu nejméně půl roku a musíme jí pozorovat ve dvou odlišných prostředích. Psychologové ale neřídka vycházejí z toho, co jim rodiče sdělí, a tím mohou zkreslit celkový obraz dítěte.

Učitel, který chce od sebe odlišit nadané žáky a žáky s poruchou pozornosti, musí objektivně posoudit, zda je třída a výuka pro nadané dítě dostatečně podnětná, jak může ovlivnit výuku a jaké zvolit doplňující kroky, aby se pokusil předejít rušivému chování dítěte.

Důraz je kladen na to, aby takové dítě mělo možnost kontaktu s vrstevníky, kteří mají stejné intelektuální schopnosti. Webb (2005, str. 205) uvádí, že většina problémového chování u nadaných dětí mizí, pokud mají možnost pracovat se stejně nadanými vrstevníky.

Dále by měl učitel vyzorovat, zda je dítě schopno udržet pozornost alespoň v okamžiku, kdy je pro něj daná aktivita zajímavá, nebo vůbec ne. Jestli se rušivé chování objevuje stále nebo jen v určitou denní dobu, např. v konkrétních hodinách, při práci s určitými učiteli. Tyto informace nám pak pomohou při objasnění situace, formulaci a uspokojení potřeb pro daného žáka, zda se budeme věnovat rozvoji intelektuální stránky osobnosti nebo spíše poruše pozornosti.

3.4.4 Problém dvakrát výjimečných v naší společnosti

Dvakrát výjimeční jsou v našem školství okrajovou skupinou, která nebudí velký zájem. Částečně i pro obtížnost identifikace a vzdělávání, částečně také proto, že jejich handicapy někdy doprovází vážné sociální problémy.

Učitelé nemají potřebné informace, jedná se spíše o výjimečné případy. Chybí programy pro rozvoj a potřeby takových žáků. Nadané s handicapem většinou nenalezneme ve třídách pro nadané, protože identifikace je jedním z klíčových problémů vztahující se k této skupině žáků. Existuje celá řada překážek, které znesnadňují či znemožňují tyto děti rozpoznat. Pokud se nepodaří rozpoznat disproporcionalitu schopností nadaného dítěte a nedostane se mu potřebná péče, nemůžeme čekat, že se takový jedinec bude vyvíjet bez problémů. Pokud škola neposkytne individuální přístup ve výuce a hodnocení, neumožní tak napravit nedostatky a rozvinout u těchto dětí jejich potenciál. Tzv. „dvakrát výjimeční“ žáci potřebují speciální péči více než jiní, pokud chceme, aby svými schopnostmi přinesli užitek pro společnost.

4. Identifikace nadaného dítěte

Identifikace nadaných dětí by měla být přirozenou součástí výchovně-vzdělávacího procesu. Jejím cílem je zařazení dítěte do speciálního programu, který by měl dítěti pomáhat využívat jeho potenciál.

U předškolních dětí se identifikací nadání zabývají zejména psychologové. U dětí školního věku, kde je již možnost vybírat z předmětů nebo zájmově zaměřené edukační nabídky, se angažují při identifikaci nadání pedagogové, psychologové, odborníci na danou oblast (nepůsobící ve školství), lékaři a od začátku identifikačního procesu také rodiče.

Abychom zvýšili míru spolehlivosti při identifikaci nadání, je nutné neopomíjet určitá pravidla, která uvádí Dočkal (1999) při výběru:

- všem dětem má být umožněno vybírat ze specializovaných nabídek – nadání žáci se vyskytují v každé skupině (mezi dětmi se specifickými poruchami učení, handicapovanými, mezi dětmi z odlišného kulturního prostředí atd.).
- pro identifikaci nadání se doporučuje použít více odlišných metod, tím zvýšíme pravděpodobnost určení nadání (patří sem i posouzení více odborníky – pedagogové, psychologové, lékaři).
- používané metody by se měly více specializovat na ontogenetický vývoj dítěte, u mladších dětí je identifikace na obecné úrovni vlastností a s přibývajícím věkem vzrůstají nároky na specifika talentu.
- proces identifikace nesmí být jednorázový, ale musí probíhat ve stále se opakujících intervalech, jelikož výběr dítěte není nikdy definitivní a nezvratný, míra talentu může v průběhu života stagnovat.
- identifikace nadaných dětí by měla probíhat přirozeně během činností, ve kterých se dítě uplatňuje, jako součást výchovně-vzdělávacího procesu. Neměla by zahrnovat jednorázovou akci na začátku nějakého období (vstup do školy, přechod na druhý stupeň atd.), jelikož výběru nadaného dítěte předchází speciální vzdělávací nabídka.

Důležitým faktorem, který ovlivňuje identifikační strategii je v první řadě cíl vzdělávacího programu. V tomto případě používáme metody na zjištění takových stránek

osobnosti dítěte, které chceme rozvíjet nebo potlačit. Na užití konkrétních metod závisí faktory, jako je: věk dětí, množství uchazečů, možnosti školy a učitele, posuzovatele atd.

4.1 Identifikační strategie

Při objevování talentu můžeme uplatnit několik identifikačních strategií (Machů, 2010). Tzv. *nominace učitelem* je nejstarší a také nejčastěji používaná metoda pro objevení talentu. Nominaci ze strany učitele předchází sledování projevů žáka, proto také patří tato nominace k nejspolehlivějším, jelikož učitel zaznamená i ty vlastnosti osobnosti žáka, které nejsou patrné z inteligenčních testů. U žáků druhého stupně základní školy se doporučuje rozšířit o názory ostatních učitelů, kteří se podílí na výuce.

Dále *nominace rodiči*. Nikdo nezná své dítě lépe než rodiče, proto mohou první vyzorovat odlišný vývoj a netypické projevy svého dítěte od ostatních vrstevníků. Těž mohou poukázat na dovednosti a zájmy, které se rozvíjí velmi brzy. Při nominaci rodiči musíme brát v potaz také neobjektivní názory rodičů na výkony svých dětí a rodičovské aspirace.

Můžeme se přiklonit i k *nominaci spolužáky*. Děti jsou citlivější na projevy okolí než dospělí a mohou hodnotit nadaného žáka i mimo prostředí školy. Nejvhodnějším typem nominace je tajné hlasování, kde každý žák označí kamaráda, kterého by chtěl jako reprezentanta třídy na různých soutěžích nebo by s ním chtěl pracovat na projektu. Zde je také nutné vytrídít zaujaté informace.

Také *Self-nominace* může hrát svou roli. Nadaný může sám popsat své projevy nebo se přihlásit do soutěže. Můžeme požádat studenty, aby označili oblast zájmů, o které si myslí, že v ní mají určité nadání (školní předměty, umění, divadlo, hudba, jazyky, tvořivost, sport). Rozhovorem nebo sepsáním vlastní charakteristiky se můžeme dozvědět více o zájmech, postojích a aktivitách nadaného dítěte.

Nominace vyhodnocením produktů je obecný způsob odhalující talent v uměleckých, tvůrčích a vědeckých oblastech. Pozorováním kvality produkce u studentů určíme nadání v těchto specifických oblastech.

4.2 Metody identifikace nadaných dětí

Při identifikaci nadaných dětí jsou použity psychologické, pedagogicko-psychologické, pedagogické, lékařské metody a jejich kombinace. V první fázi přichází návrh okolí (učitel, rodič...) dítěte na identifikaci nadání, poté přijdou na řadu individuální a skupinové metody.

Metody psychologické - které zahrnují skupinové a individuální testy:

- inteligence
- výkonové testy
- zjišťování motivace žáka - děje se pomocí motivačního rozhovoru a motivačních dotazníků (u nás především Dotazník motivace výkonu, který předchází rozhovoru)

Při identifikaci předškolních dětí se spíše upřednostňuje metoda pozorování dítěte při činnostech v běžných standardních situacích.

Pedagogicko-psychologické metody:

- testy kreativity (standardizované nebo vytvořené učitelem)
- posuzovací škály chování – vytvářejí psychologové, ale používají je pedagogové, rodiče a osoby, které tráví dlouhodobě čas s dítětem (Ravenova progresivní matice, Záznamový list pro učitele, Vzájemné posuzování žáků)
- testy tvořivosti a divergentního myšlení (Torrancův figurální test tvořivého myšlení)
- testy motivace
- nominační škály
- pozorování žáka ve školním prostředí, při jeho činnosti, učení
- rozhovor s žákem (při řešení nějakého úkolu nebo bezprostředně po něm)
- zájmové charakteristiky

Pedagogické metody:

- pozorování, které bývá klíčové, ale svádí k subjektivitě
- didaktické testy
- rozbor portfolia – hodnocení výsledků práce žáka
- školní prospěch
- doporučení učitele (posuzovací škály chování při a také mimo vyučování)

- výsledky školních a mimoškolních soutěží (tato metoda byla do roku 1990 nejrozšířenější a také se podle ní ve většině případů posuzovalo konečné nadání)
- výsledky sociometrických šetření

Alternativní metody (lékařské) – používané tehdy, když výsledky závisí na přijetí či nepřijetí žáka do konkrétní edukační nabídky

- antropologická měření, měření reakčního času, EEG, měření sportovních lékařů atd.

Doporučení učitele je nejpoužívanější a nejstarší metoda k vyhledávání nadaných žáků. V mnohých případech pak závisí na učiteli, zda a jakým způsobem upozorní na nadání určitého dítěte (právě dle svých subjektivních pozorování).

Pedagogicko-psychologická poradna identifikuje především intelektové nadání, u ostatních druhů nadání je přizván specialista z dané oblasti nebo jsou žákovy schopnosti posouzeny v příslušné instituci.

Vyhledávání nadaných dětí se zaměřuje na mladší děti, ale kdy začít diagnostikovat zčásti závisí na druhu nadání. U intelektového nadání se dříve doporučovala hranice 12 – 14 let, kdy se projevují specifické zájmy. Ale již v mladším školním věku jsou registrovány některé akademické vlohy, jako je jazykové, matematické aj. nadání. Neměli bychom také zapomínat, že nadání se do 7-8 let věku dítěte vyvíjí synkreticky, proto čím je dítě mladší, tím je mnohostrannost zaměření důležitější. Ve starším školním věku pak můžeme vyzorovat výtvarné, hudební a literární nadání, vůdcovské schopnosti a některá specifitější nadání (filozofie, sociologie). Vždy však platí, že musíme respektovat individualitu bez ohledu na věk. Pro děti mladšího a středního školního věku by škola měla zajišťovat prvotní pedagogickou diagnostiku a následnou péči o nadané žáky.

5. Vzdělávání nadaných žáků

Při určení nejvhodnější formy vzdělávání pro nadané žáky se setkáváme s dvěma variantami vzdělávacích nabídek. Obě mají svá pro a proti, každá forma vzdělávání je vhodná pro jinou skupinu nadaných, v zásadě platí opět individuální posuzování talentu.

Před rokem 1989 se u nás nadané děti vzdělávaly v hlavním proudu a jednotná forma vzdělávání nedávala mnoho možností pro rozvoj talentu a individuálních schopností. Různé olympiády v intelektových schopnostech byla mnohdy jediná šance rozvinout v dítěti intelektové nadání. Ostatní druhy nadání dítě rozvíjelo ve výběrových školách, školských i mimoškolních zařízeních, zájmových institucích. Bylo tedy převážně na rodičích, jak s nadáním svého dítěte naloží.

5.1 Segregovaná či integrovaná edukace?

Otázkou integrované edukace pro nadané žáky se zabývá mnoho odborníků již řadu let. Většina názorů se shoduje v požadavku integrované edukace, ale diferenciacní (individuální) nabídky pro vzdělávání nadaných žáků (ale i žáků se speciálními vzdělávacími potřebami).

Segregace – její rozmach byl zejména v USA ve 30. letech 20. století, kde se objevily první třídy pro nadané žáky. Specializované školy pro nadané žáky mají výhodu uzpůsobení školního vzdělávacího programu nadaným žákům, modifikaci vzdělávání a prostředí školy je plně přizpůsobeno potřebám studia. Učitelé jsou proškoleni v problematice nadání, využívají doplňkové programy ke kompenzaci problémů (sociálně-emocionálních). Pracují s homogenní třídou s menším počtem žáků.

Nevýhodou segregované edukace je izolovanost nadaných dětí od jejich vrstevníků, vzdálení od běžného života populace. Důsledkem toho mohou mít tyto děti v budoucnu problémy s navazováním společenských vztahů. V neposlední řadě je to problém dostupnosti škol, ať již finanční, sociální nebo ve smyslu dlouhého dojíždění do školy.

Integrace – splňuje podmínky dostupnosti školy i začlenění žáka do různorodé skupiny vrstevníků. Zadáváním úkolů s různými obtížnostmi a doplňkových úloh pružně reaguje na aktuální úroveň nadání žáka. Výhoda je i pro ostatní žáky ve třídě, pro skupinu jako sociální útvar.

Nevýhodou integračních forem výuky je vysoká náročnost pro učitele, zvláště při vysokém počtu žáků. Učitel tak musí výuku přizpůsobovat pro více žáků (nejen pro nadané, ale i pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, a to ve více úrovních).

Vzdělávání nadaných můžeme rozdělit do tří základních okruhů:

a) **segregovaná edukace** – výběrové školy, výběrové školy internátní, speciální třídy běžné školy, domácí vyučování.

b) **kombinovaná edukace** – speciální třída s rozvíjícím programem, přičemž část vyučování probíhá v běžné kmenové třídě a část vyučování probíhá ve speciální třídě nebo ve třídě vyšších ročníků (nadaný žák chodí do své kmenové třídy a na určité předměty dochází do vyšších ročníků). Další variantou je běžná třída, ve které se část vyučování zabezpečuje odděleně (vytváření podskupin, dvoufázově náročný program).

c) **integrována edukace** – běžná třída s kmenovým učitelem, ve které nadaní žáci mají rozvíjící programy, možnost odborných konzultací s podpůrným pedagogem či odborníkem na jednotlivé předměty a témata.

Jaká možnost je nejvhodnější? Nelze obecně říci, která forma vzdělávání nadaných žáků je nejlepší. V každém případě je nejlepší řešit situaci individuálně. Roli ve výběru hraje i věk dítěte, v mladším školním věku bývá doporučována integrace. V rozmanitém prostředí a s dostatečnou nabídkou obohacujících aktivit má mladší dítě potenciál rozvinout všestranně své schopnosti.

Dalším rozhodujícím faktorem je **druh nadání**. Jedná se především o sportovní, umělecké a akademické nadání. Zde není vhodné dítě brzy úzce profilovat, jelikož rozvíjení talentu je mnohdy na úkor všeobecného vzdělání. Ovšem pro dítě výrazně umělecky či sportovně nadané je spíše vhodnější výběrová škola dle zaměření. Pro intelektově nadané děti je také potřeba hledat i mimoškolní využití jiného zaměření.

Stupeň nadání je dalším faktorem v rozhodování o formě vzdělávání. Pro nižší úroveň talentu, která není vyhraněná, je vhodnější integrována edukace. Pro extrémně nadané děti je vhodnější forma segregace. Segregace je vhodná také v případě, že rozvíjení některých

druhů nadání vyžaduje náročnější požadavky na školu (speciální pomůcky, organizační zázemí) a běžná škola nemůže toto splnit.

5.2 Vzdělávací a výukové strategie individualizace

Při tvorbě vzdělávacího plánu pro nadané dítě musíme brát v potaz jeho vzdělávací potřeby, které zahrnují (Machů 2010):

- stimulaci potenciálu dítěte – nadané děti jsou přirozeně zvědavé a motivované, vyžadují podněty, které budou stimulovat jejich vlohy, vyžadují nové informace, které uspokojí touhu po pestrosti výuky
- modifikaci obsahu, forem a metod vyučování – metody by měly směřovat k využití problémového a kreativního myšlení namísto přímého vysvětlování učitelem. Tento přístup je pro žáky podnětný a podporuje poznávání vlastních postupů při řešení úkolů
- podporu rozvoje dětských zájmů – nadání přechází do expertních znalostí oboru a úkolem učitele je tyto zájmy objevovat a na jejich základě stavět obohacující aktivity
- demokratický přístup – nadané děti netolerují direktivní jednání a vynucenou autoritu, přistupují k dospělým jako partnerům, komunikují s nimi, kritizují. Zdůvodňovat smysl jednání, akceptující argumenty je předpoklad pro rozvíjení tvořivého myšlení
- eliminaci vzniku problémů – nadané děti vlivem svých specifických rysů osobnosti jsou někdy vnímány učiteli negativně. Učitel by se měl na tyto problémy zaměřit a rozvíjet je vhodnou edukační strategií
- nabízení podnětného sociálního prostředí – v kolektivu vrstevníků se nadané děti mohou cítit nepochopené, potřebují partnery se stejnými zájmy a myšlením. Proto je nutné nabízet nadaným žákům příležitost komunikovat s podobně zaměřenými jedinci, například seskupování do homogenních skupin pro určité pracovní činnosti nebo návštěva mimoškolních zájmových kroužků. Zde ale platí pravidlo neselektovat je od aktivit s ostatními v běžné výuce
- kompenzaci problémových kognitivních i afektivních stránek osobnosti – u nadaných žáků se snažíme rozvíjet talent, ale i kompenzovat jejich problémové stránky. Jedná se o nácvik studijních dovedností, rozvoj osobnostně-sociálních stránek osobnosti nebo psychomotorických dovedností

- nenálepkování – nálepkování dítěte přívlastkem „nadaný“ ovlivňuje názory okolí, a to má závažný dopad na vývoj dítěte. V kolektivu může být nepřátelsky přijímán, postoje učitelů mohou být jak odmítavé, tak obdivné, nekritické
- individuální přístup – čím extrémnější je nadání dítěte, tím více se projevují specifické zvláštnosti osobnosti, zvláště emocionální. Proto vyžadují individuální přístup a akceptování těchto netypických projevů

Pokud se škola zabývá integrovanou edukací, řeší tedy problém diferenciaci žáků a individualizace ve výuce. Podle čeho diferencovat žáky?

Diferenciace kvantitativní – podle známek, školních výsledků a IQ, toto dělení je velmi běžné a v našich podmínkách rozšířené.

Diferenciace kvalitativní – podle žákova zájmu nebo jeho orientace, formou volitelných předmětů. Ty mohou být v závislosti k předmětům např. konverzace k cizím jazykům nebo jsou mimo běžné předměty jako je např. dramatická výchova, modelování.

Postup, který škola může využívat k výuce žáků na různých úrovních vzdělávacích potřeb, je „*princip kontinuálního pokroku v učení*“⁹ (Kasíková, 2011), což znamená nepřetržitý pohyb každého žáka dopředu k dalším požadavkům, které je schopen zvládnout za daných podmínek (čas). Rychlejší žáci nemusejí čekat na ostatní a přecházejí na pokročilejší úkoly, neztrácejí čas opakováním.

Na to navazuje princip *zvládnutého učení*, kde je jeden závazný cíl pro všechny a žáci mají svoji specifickou cestu jak ho dosáhnout. Tento případ vyhovuje více pomalejším žákům, kteří tak mají více času na zvládnutí úkolu. Nadaní žáci přitom postupují dále podle předchozího principu.

Kasíková (2011) dále uvádí: Celý tento postup výuky je hlavně o vytváření učebních možností a ne jen o rozšiřování různých aktivit, jako je např. práce v malých skupinkách za každou cenu.

⁹ KASÍKOVÁ, H., STRAKOVÁ, J., *Diverzita a diferenciaci v základním vzdělávání*, s. 230

Takové učební možnosti jsou:

- poskytování individuální podpory
- poskytování příležitostí pro rozdílné způsoby učení
- překonávání (podněcování k překonávání) zóny pohodlí pro nadané žáky – tzv. reálná výzva pro učení
- vytváření dlouhodobého kurikula, které umožňuje cyklické návraty pro prohloubení jejich komplexnosti
- utváření možností pro žákovu kontrolu nad vlastním učáním

Zásady pro diferencovanou výuku:

Učitel by si měl jasně vymežit, co je ve výuce nejdůležitější. Co je stěžejní a co nástavbové učivo. Měl by rozumět individuálním odlišnostem svých žáků. Být pro své žáky spolupracovník, který jim umožní dosáhnout nejvyšších cílů podle jejich možností. Z tohoto důvodu se přizpůsobuje obsah učiva a proces výuky žakově zájmu. Cílem diferencované výuky je maximální růst žáků a individuální úspěch každého dítěte.

Škola musí při tvorbě diferenciačních strategií zvážit všechny klady a zápory v závislosti na problémech, které mohou vzniknout s diferencovanou/individuální výukou. Je potřeba vše konzultovat s odborníky (psychology, specialisty na dané téma). Je nutné zvážit také reálné podmínky školy jako např. personální a prostorové. Důraz je kladen na flexibilní diferenciaci, tím předejdeme trvalému rozdělování podle kvantitativního kritéria. Každý žák by měl mít možnost postupu do výkonnější skupiny a naopak, pokud jim dané téma vyhovuje více nebo méně. Mnohdy totiž rozhoduje zaměření, zájem, ale i aktuální situace v jaké se dítě právě nachází.

5.3 Modifikace učiva a obsahu výuky

Úspěšné vzdělávání nadaných žáků v běžné škole se děje pomocí různých edukačních nabídek a programů pro nadané. Cílem těchto programů je podnítit a udržet vnitřní motivaci (vnitřní motivace je základní rys nadaných dětí), rozvíjet vytrvalost a poskytnout žákům větší variabilitu vzdělávacích nabídek pro různorodou kombinaci jejich schopností.

Do edukačních nabídek patří:

- vzdělávací nabídky - rozvíjejí silné stránky dítěte
- podpůrné nabídky - vyrovnávají slabé stránky dítěte
- preventivní nabídky – slouží k prevenci či zmírnění osobnostních nebo sociálních problémů nadaných dětí

Mapovat strukturu zájmů a schopností žáků může učitel prostřednictvím didaktických testů. Ty učitel zadává na začátku období, kde zjišťují úroveň vědomostí, v průběhu ke zjištění trvání a úrovně vzdělávacího procesu a výstupní na konci období. Výstupní podají informace k hodnocení a dalšímu vzdělávání žáků.

Výukové programy:

Výukové programy pro diferencované vyučování intelektově nadaných žáků jsou založené především na modifikaci obsahu vyučování, procesu, vyučovacího prostředí a produktu. Vycházejí ze specifických potřeb nadaných žáků a mohou se uplatňovat jak skupinově, tak individuálně.

Skupinové programy – vhodně utvořené skupiny, které podporují sociální soudržnost a odpovědnost za skupinovou práci, rozvíjejí komunikaci mezi žáky.

Individuální programy – samostatné, diferencované programy podle individuálních schopností a zaměření.

Akcelerační programy - akcelerace (acceleration)

- umožňují nadaným žákům rychlejší postup ve vzdělávání.

Vnitřní akcelerace se uskutečňuje v rámci třídy – snížení opakování, vynechání jednoduchých úloh nebo přeskočení již známých částí učiva.

Vnější akcelerace zahrnuje uspořádání vzdělávacích nabídek – předčasný vstup do školy, přeskočení ročníku, výuka jednoho či více předmětů ve vyšším ročníku nebo zhuštění ročníků (absolvování dvou ročníků v jednom školním roce).

K akceleračním programům patří i redukce času na osvojení učiva (telescoping), kdy žák zvládne učivo v kratším čase nebo učivo dvou ročníků za jeden školní rok. Dále zefektivnění času na osvojení určitého učiva (compacting), kdy je ušetřený čas následně věnován rozvíjejícím aktivitám podle zájmu žáka.

Opomenutí nadaných žáků ve třídě a jejich rychlejší tempo může způsobit, že nadaný žák se ocitne v tzv. „zóně nudy“ (zóna pohodlí). Takové dítě je bez větší námahy ve třídě úspěšné, zvykne si na pohodlnou situaci a nerozvíjí se požadovaným směrem.

Při docházení žáka do vyšších ročníků na konkrétní předměty můžou nastat organizační problémy (návaznost rozvrhu, jak bude žák klasifikován atd.) a sociální (starší žáci mladšího nepřijmou, žák se tak dostává do izolace atd.), které mohou způsobit nemožnost realizace.

Obohacující programy - obohacení (enrichment)

- jsou programy, které žákovi rozšíří a obohatí učivo o další fakta a vybízejí k hledání dalších souvislostí, které dané téma nabízí. Žák nepřeskakuje svůj ročník a je mu nabízena možnost obohacujících aktivit. Obohacující programy mohou být také využívány jako samostatné vzdělávací předměty či moduly, např. „kurz tvořivého myšlení“.

Cílem obohacujících aktivit je podpora používání vyšších úrovní myšlení, schopnosti řešení problémů, tvořivého myšlení, dále pak rozvoj samostatnosti, sebekontroly a vlastní iniciativy.

Obohacující aktivity se stávají součástí individuálních vzdělávacích plánů pro nadané žáky.

5.4 Modifikace vyučovacích metod a forem

V rámci obohacení výuky nadaných dětí modifikace nejčastěji zahrnuje (Machů 2010):

- práci s textem (rozvoj kritického myšlení) – od povrchního po hloubkové učení (metoda I.N.S.E.R.T.)
- mentální mapy (vizuální znázornění vzájemných vztahů myšlenek a pojmů), žáci dostanou informaci, kterou musí promýšlet a dávat do vztahu ke svým schémátům
- brainstorming (rozvoj aktivity, tvořivosti, podněcuje k individuálnímu pojetí úkolu), dobře realizovatelný s jinými výukovými metodami jako např. projekt, skupinová výuka
- volné psaní (popsat vlastní myšlenkový proces), text není dopředu znám a nenutíme žáky na konci ke zveřejnění
- skupinovou práci (spolupráce skupiny žáků při řešení problému)
- didaktické hry (složitě hry problémového charakteru), rozvíjejí kreativitu, vyšší rozumové schopnosti a potlačují některé sociálně-emocionální problémy
- metody inscenační (rozvíjí afektivní charakteristiky a upevňují pozici nadaného žáka v třídním kolektivu), diskusní (rozvíjí sociální dovednosti)
- metody řešení problémů (podněcují samostatné a tvořivé myšlení)
- dále nejčastěji používanou projektovou výuku (aktivní činnost žáků), samostatná práce žáků a nezávislé studium (učební dohoda mezi žákem a učitelem – velmi rozšířená metoda spíše v zahraničí než u nás)

Zkušenostní učení je další významná složka učení. Nadaní profitují z naučeného, pokud si mohou výsledky učení přenést do praktického života a vidí návaznost na další studium.

5.5 Kooperativní učení

Kooperativní učení je vhodné především tam, kde učitel pracuje s heterogenní třídou, kde je nerovnováha v učebních předpokladech. Pracuje se převážně v malých skupinkách, kde se do popředí dostává propojování kognitivních a sociálních momentů u žáků.

Význam kooperativního učení

Spočívá v prvé řadě ve vyšší výkonnosti a produktivitě všech žáků, kteří tak mají větší snahu uspět, déle si zapamatují učivo a posílí se i jejich vnitřní motivace. Zvýšená je i motivace na úkol a výsledky, v neposlední řadě se rozvíjí a utváří kritické a tvořivé myšlení žáků. Význam je i ve zlepšení vztahů mezi žáky. Posiluje se koheze skupiny, tím pádem žáci lépe přijímají diverzitu a nadaní se zde cítí lépe.

Kooperativní učení (Kasíková, 2007) propojuje společné a individuální zájmy, utváří se osobní odpovědnost za společný úkol i za spolužáky, což na sebe váže pozitivní vzájemnou závislost (úspěch každého žáka je i úspěchem skupiny a naopak skupina by neměla úspěch bez úspěchu jedince). Rozvíjí se a utváří sociální dovednosti. Interakce tváří v tvář a závěrečná reflexe ukazuje jedincům, jak skupina pracovala, s jakým úspěchem a jak se jedincům spolupracovalo uvnitř skupiny¹⁰.

Nadaní žáci v kooperativní skupině

Nadaní žáci si ve skupině rozvinou dovednosti pro spolupráci a navazování vztahů (Slavin, 1990). Velmi často se stává, že nadaní jsou ve třídě opomíjeni svými spolužáky nebo nejsou zcela oblíbeni. Nejvíce to lze vyzorovat v kompetitivní výuce, kde se díky svým opakovaným úspěchům netěší velké oblibě a necítí se dobře.

Ve skupině si nadaní žáci teprve uvědomí strategii vypracování úkolu. Děje se tak, až při vysvětlování úkolu ostatním. Sami totiž směřují k výsledku rychlým tempem bez uvědomování si cesty. Díky tomu se zdokonalují ve vedení druhých, posilují dovednost rozhodovat se a řešit konflikty.

Jak pracovat s nadanými žáky ve skupině?

Učitel přiděluje žákům role ve skupině. Nadaný žák vysvětluje ostatním, co nezvládli nebo nepochopili, a tím se podporuje jeho vyšší výkon a současně skupina dostává zpětnou vazbu, která jim ukáže úspěšnost jejich výkonu.

¹⁰ VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol., *Pedagogika pro učitele*, 2007, s. 183 – 189.

K nadanému žákovi je potřeba přidělovat do skupiny vhodné partnery pro učení. Kreativní a sociálně zdatní žáci nemusejí být při práci nejvýkonnější, ale jsou nejvhodnějšími partnery k nadanému žákovi. Tím učitel podníká motivaci nadaného žáka pro práci ve skupině a vyhne se zabydlení nadaného žáka v „zóně pohodlí“. Jsou-li ve třídě vysoce nadprůměrní žáci, je dobré pro ně dočasně vytvořit homogenní skupinu.

Pro učitele je významné rozvíjení sociálních dovedností a je třeba se ujistit, zda je vytvořena zcela jasná vzájemná pozitivní závislost (Vališová, Kasíková, 2007). Pokud shledá nějaké nesrovnalosti v pochopení žáků jejich role v kooperativním učení, musí ihned po zjištění vyrovnat nedostatky a vysvětlit výhody spolupráce. Velmi důležitým faktorem je, aby se tak stalo bezprostředně po zjištění, jelikož v průběhu nebo po ukončení spolupráce se již nedocílí správného pochopení vztahů.

Hodnocení při kooperativním učení vyžaduje náhled více kritérií. Učitel tak hodnotí práci skupin podle předem stanoveného měřítka, ale i individuální výkon, který vychází ze srovnání předchozích výsledků. Také zaznamená, zda je u žáků viditelný růst v kognitivní sféře.

5.6 Modifikace učebního prostředí

Učební prostředí zahrnuje jak materiální podmínky, tak psycho-sociální klima třídy. Vždy by mělo být orientované na žáka.

Podporující učební prostředí se řídí několika zásadami (Jurášková, 2003 cit. podle Machů, 2010, s. 102) :

- akceptuje zájmy a potřeby žáka, jeho samostatnost a iniciativu
- podporuje vlastní způsoby řešení, akceptuje názory každého
- je otevřené novým myšlenkám, lidem i věcem
- nedirektivní pedagogický přístup a nekonkurenční prostředí
- komplexnost ve výuce: podnětné úlohy, materiály, pomůcky a informační zdroje
- flexibilita: v kritériích hodnocení, v učitelově přístupu, v neposlední řadě i pružnost v rozvrhu
- mobilita: pohyb v rámci třídy, přístup k různým materiálům, vybavení a akcím mimo školu

Třidu (učební prostor) může učitel rozdělit na několik pracovních míst, kde budou žáci vypracovávat své úkoly. Oproti klasickému rozložení třídy s lavicemi sestavenými do určité linie je takto upravený prostor vhodnější pro práci ve skupinkách. Pomáhá to žákům v zapojení do úkolu a výuka je pro ně zajímavější a podnětnější.

Upravit třídu můžeme podle potřeby na tzv.:

Základny – pracovní místa ve třídě, kde skupinky vypracovávají své úkoly. Každé místo slouží k odlišné aktivitě a je označeno symbolem nebo barvou. Žáci taková místa využívají pravidelně nebo jen občas. Všechny základny pracují s úkoly daného předmětu a učitel má tak možnost pracovat se skupinami dle potřeby, výkonnější skupiny mohou pracovat samostatně.

Seskupování žáků do skupin je podle zadání úkolu a mělo by být flexibilní. Vytvářejí je učitelé i žáci a zároveň mění čas strávený na základnách.

Centra – místa, která jsou zaměřena na různé oblasti kurikula (přírodní vědy, umění, literatura...), žáci se zde (na rozdíl od základen) nemusí vystřídat ve všech centrech, mohou pracovat na úkolech dle svého zaměření a zájmů. Učitel práci koriguje a zastává roli poradce a průvodce. Tato strategie je známá v našich školách z alternativního vyučování podle programu Začít spolu (Krejčová, Kargerová, 2003).

Obohacení výukového prostředí slouží k využití a podpoře zájmů (nejen) nadaných žáků. Např. *soutěže a olympiády* jsou pro nadané děti aktivizační prostředek. A to jak samotná soutěž, tak i její příprava. Soutěže jsou pořádány pravidelně buď školou, nebo jinou vzdělávací institucí. Nadaným dětem umožňují rozvíjení zájmů a zprostředkování kontaktů s podobně zaměřenými jedinci.

Využívání *internetových učeben* slouží nejen pro nadané žáky, ale jako individuální forma výuky. Výuka zde probíhá např. e-learningovým kurzem, který je odstupňovaný podle potřeb žáků. V učebně je práce pro žáky zajímavá, může se rozšířit i o domácí přípravu. Kurzy pomáhají učitelům identifikovat nadání dítěte, zorientovat se v jeho potřebách a poskytnout vhodná opatření pro jeho rozvoj (kurz Nadaný žák ve škole).

Pro extrémně nadané děti je také doporučován *asistent pedagoga*. Specialisté pro nadané děti jsou potřební nejen k organizaci studia a prohlubování učiva, ale pro skutečně efektivní využití času a všech dostupných prostředků. Žáci tak mají možnost pracovat svým vlastním tempem nezávisle na ostatních.

Velmi přínosné je obohatit vzdělávání nadaného dítěte o setkávání s odborníky v oblasti zájmu dítěte. Může se jednat jak o osobní setkání, tak o komunikaci přes jiné zdroje. Tato forma je finančně náročnější, ale v zahraničí rozvíjena pro svůj přínos při vzdělávání nadaných dětí.

5.7 Hodnocení nadaných žáků

Zabýváme-li se hodnocením v běžné heterogenní třídě, musíme přihlídnout ke specifikům nadaného dítěte, které ovlivní jak hodnocení, tak sebehodnocení dítěte. Zejména mimořádně nadaní jedinci se vyznačují vysokým perfekcionismem a netolerancí k selhání. Obecně nadaní jedinci mají vysoké nároky k sobě samým. Ovlivňuje je okolí, které očekává výborný výkon dítěte, i žákovo postavení ve skupině vrstevníků. Je nutný individuální přístup, jelikož výkon nadaného žáka je ovlivněn značnou vnitřní motivací. Proto je nutné hodnotit pouze jeho vlastní výsledky v porovnání s výsledky z předchozího vývoje. Nelze srovnávat výsledky nadaného žáka s ostatními žáky ve třídě.

U formativního hodnocení záleží na akceptování různých způsobů řešení, při kterých učitel ocení iniciativu a originalitu, což podpoří zdravé sebehodnocení dítěte a jeho postoj ke svému výkonu. Sebehodnocení je významnou součástí hodnocení. Cílem není jen hodnocení vlastního výkonu, ale také samotného procesu, jelikož tím si žáci uvědomí vlastní megakognitivní schopnosti.

Neideálnější způsob sumativního hodnocení nadaných žáků je hodnocení slovní (Škrabánková, Trna, 2013, Machů, 2010). Obsáhne širokou škálu aspektů a slouží i k pozitivní motivaci do budoucna. Slovní hodnocení není na našich školách příliš rozšířeno, většinou převládá hodnocení známkami. Jako kompromis může sloužit hodnocení známkami doplněné slovním hodnocením, přičemž doplňující slovní hodnocení slouží k diferenciaci žáků, jejich potřeb, motivace a popisuje jejich vynaloženou snahu. Slovní hodnocení se drží zásady pozitivnosti a individuálního přístupu.

6. Spolupráce učitelů, školy a rodiny

6.1 Učitel

Není v silách učitele vše zvládnout sám, což by ani neprospělo výchovnému cíli. Proto je význam přikládán též spolupráci s ostatními subjekty. Jsou to zvláště zkušení kolegové (týmové vyučování), výchovný poradce, školní psycholog, speciální pedagog a vedení dané školy.

Týmové vyučování – tento druh výuky je přínosem pro nadané žáky. Několik učitelů, kteří se podílejí na výuce, spolupracuje na plánování, realizaci a hodnocení vyučování. Společně řeší související problémy.

Koordinátor – ve třídách, kde jsou identifikovány, případně psychologicky diagnostikovány rozumově nadané děti, které mají speciální materiály a pomůcky, působí specialista na vzdělávání nadprůměrně nadaných žáků. Je k dispozici v určitých hodinách (předmětech) a výuku nadaných žáků zcela vede. Speciální učitelé jsou absolventy specializačního studia pro práci s nadanými žáky.

Výhody spolupráce:

- Škola si vytvoří vlastní plán vzdělávání nadaných dětí, tento systém je tvořen až do konce základní školní docházky a tím je přístupný pro všechny úrovně nadaných dětí.
- Třídní učitelé nejsou zahlceni individuální přípravou a péčí o nadané žáky.
- Optimální využití času speciálního učitele i žáka.
- Materiály jsou již vytvořeny pro všechny nadané děti, což umožňuje standardní přístup a zpětné ověřování vhodnosti a efektivity zvolených postupů.
- Dítě zůstává ve známém prostředí.

Nevýhody spolupráce:

- Třídním učitelům může vadit, že částečně ztratili možnost ovlivňovat rozvoj nadaných dětí.
- Nebo častá přítomnost speciálního učitele nadaných dětí – koordinátora ve třídě.

Při mimořádném, různorodém (ne jenom intelektovém) nadání je vhodné využít i pomoc specialistů na danou oblast a pomocný personál.

Pokud žák vyniká v oblasti, kterou není možné rozvíjet v plné šíři v běžné škole (např. ve sportu nebo umění), je vhodné zvážit přestup na příslušnou výběrovou školu. Toto doporučení může dát i pedagog či vychovatel, který vede volnočasovou aktivitu při nabídce školy.

6.2 Škola

Pro děti mladšího a středního školního věku by škola měla zajišťovat prvotní pedagogickou diagnostiku a následnou péči o nadané žáky.

K možnostem školy jak rozvíjet nadání žáka patří také rozšířená výuka některých předmětů, volitelné předměty a volnočasové aktivity. K podpoře nadání pomocí volnočasových aktivit patří i půjčování školních prostor pro konkrétní organizování zájmové činnosti žáků. V neposlední řadě také organizace soutěží pro nadané žáky. Zde mohou žáci nejenom prezentovat své vědomosti a dovednosti, ale mají možnost setkávat se s podobně zájmově orientovanými vrstevníky.

K zařazení jedinců do systému péče o nadané formou integrace je třeba odborný posudek vystavený školským poradenským pracovištěm. Vlastní identifikace nadání probíhá nejčastěji v pedagogicko-psychologických poradnách. Psychologické vyšetření u dítěte též odhalí, na jakém stupni vývoje jednotlivých oblastí (kognitivní, fyzické a sociálně-emocionální) se nachází. Pedagogicko-psychologické poradny by tedy měly být v úzké spolupráci se školou.

Diagnostikovat nadání je pro školu důležité z důvodu navýšení financí, jelikož vzdělávání nadaného žáka s sebou nese větší finanční požadavky (nadstandardní pomůcky, učebnice, materiály a nároky na další vzdělávání pedagogických pracovníků).

Institut pedagogicko-psychologického poradenství organizuje odborné semináře pro učitele mimořádně nadaných žáků a školy mohou takové možnosti využít k DVPP.¹¹

¹¹ DVPP - Další vzdělávání pedagogických pracovníků

Konzultovat problémy spojené se vzděláváním nadaných žáků může škola i na katedře učitelství prvního stupně PedF UK v Praze, která se přípravě učitelů pro práci s těmito žáky věnuje.

Informace, spolupráci a poradnu pro učitele nadaných žáků (i rodiče) zajišťují také nestátní organizace, které se zabývají vzděláním mimořádně nadaných dětí, do kterých patří především Centrum nadání o. s., Mensa ČR o. s., STaN o. s. a Národní institut pro další vzdělávání. Lze tady čerpat programy, pomůcky a další výukové materiály.

6.3 Rodiče

Spolupráce s rodiči nadaného žáka je nejdůležitější součástí celého procesu. Rodiče hrají klíčovou roli ve vzdělávání svého dítěte, proto je nutné, aby spolupráce oboustranně fungovala na velmi dobré úrovni. Komunikace s rodiči musí probíhat ve vzájemné důvěře a obě strany si musí ujasnit, zda podporují stejný cíl. Mnoho problémů vzniká neinformovaností rodičů, jelikož ne každý rodič ví, jak se přizpůsobit nadanému dítěti. Mnohdy rodiče tápou ve výchovných postupech, jelikož nerozumí odlišným projevům svého dítěte (Morawska, 2009). Učitelé i rodiče ve velké míře ovlivňují osobnost žáka a jeho výkony, proto by se spolupráce obou stran měla doplňovat a vzájemně na sebe navazovat.

Pokud vznikne nesoulad mezi postupem školy a postojem rodičů k průběhu vzdělávání, má to dopad na samotné dítě a jeho vzdělávací dráhu. V dítěti roste napětí z neřešitelné situace. Dítě často přejímá názory a postoje rodičů vůči škole a může se stavět odmítavě ke své situaci. Nebo naopak nenalézá ve škole podněty ke svému uplatnění. V důsledku toho dochází k poklesu motivace, zájmu o vzdělávání. Takový žák většinou proplouvá ročníky bez výrazného úspěchu.

Nadaných žáků se škola nerada zbavuje. V praxi vzniká problém při přechodu žáků na druhý stupeň základních škol. Žáci s lepšími studijními výsledky odcházejí na víceletá gymnázia a druhé stupně základních škol zůstávají bez tzv. třídních tahounů. Z tohoto důvodu obvykle škola nevyhledává jiné výběrové školy a nenabízí jim své talentované žáky. Je tedy na rodičích, pokud shledají výhody přestupu pro své dítě a tento krok uskuteční.

Dokládá to i výzkum (Greger, Holubová 2010) postojů učitelů k vzdělávání žáků na víceletých gymnáziích. Nejen v podvědomí rodičů panuje fakt, že na víceletém gymnáziu dostane dítě lepší vzdělání a usnadní se přechod na vysokou školu. Ale i učitelé

víceletých gymnázií obhajují tyto argumenty. Poukazují na možnost nadanějších dětí studovat v kolektivu vrstevníků, kteří mají stejné zájmy. Nejčastěji uvádějí, že i méně nadané děti, které na začátku školní docházky do víceletého gymnázia nevykazují znaky studenta gymnázia, jsou v kolektivu svých spolužáků motivováni k lepším studijním výsledkům. Ovšem učitelé běžných základních škol toto tvrzení z větší části nesdílejí. Dokládají fakt, že na víceletá gymnázia jsou především přihlašováni žáci z lepšího sociokulturního prostředí, žáci vysokoškolsky vzdělaných rodičů. Navíc žáci přecházejí na víceleté gymnázium ve věku, kdy se děti ještě více dají ovlivnit svými rodiči než po ukončení devítileté školní docházky ve věku 15 let.

7. Legislativa

Vzdělávací cíle školství v České republice jsou zahrnuty do těchto základních dokumentů:

Národní program rozvoje vzdělávání v ČR – Bílá kniha 2001 spolu s Rámcovým vzdělávacím programem (dále jen RVP) pro předškolní vzdělávání, RVP pro základní vzdělávání (upravený s účinností od 1. 9. 2016), RVP pro gymnázia, RVP pro obory středního odborného vzdělávání, RVP pro základní umělecké vzdělávání, RVP pro speciální vzdělávání. Dále Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020 a spolu s tím Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy v ČR na období 2015-2020.

RVP ZV – se věnuje identifikaci nadaných, zaměřuje se na priority ve výchově a vzdělávání nadaných žáků a uvádí příklady organizačních úprav jejich výuky.

V těchto dokumentech pro vzdělávání nadaných je podstatné:

- vytváření diferencované nabídky činností, v nichž se mohou talent a nadání projevit
- vytváření mechanismů pro diagnostikování
- podporování rozvoje soutěží (mezinárodní)
- začlenění problematiky péče o nadané do informačního prostředí

Dokumenty, které se přímo týkají vzdělávání nadaných a jejich možností u nás:

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a na něj navazující vyhlášky.

Školský zákon č. 561/2004 Sb. se věnuje vzdělávání nadaných dětí, žáků a studentů zejména v § 17 a § 18:

Zákon zde ukládá všem školám a školským zařízením vytvářet předpoklady pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů. Tedy podmínky, aby se potenciál každého jedince mohl projevit.

Dále zákon předkládá možnost k rozvoji nadání uskutečňovat rozšířenou výuku některých předmětů nebo skupin předmětů. Toto opatření není omezeno stupněm, druhem nebo typem školy: „K rozvoji nadání dětí, žáků a studentů lze uskutečňovat rozšířenou výuku některých předmětů nebo skupin předmětů. Třídám se sportovním zaměřením nebo žákům a studentům vykonávajícím sportovní přípravu může ředitel školy odlišně upravit organizaci vzdělávání“.¹²

Ředitel školy má možnost přeřadit mimořádně nadaného žáka se souhlasem zákonných zástupců do vyššího ročníku. Pro přeřazení je nezbytné vyjádření školského poradenského zařízení: „Ředitel školy může mimořádně nadaného žáka přeřadit do vyššího ročníku bez absolvování předchozího ročníku. Podmínkou přeřazení je vykonání zkoušek z učiva nebo části učiva ročníku, který žák nebo student nebude absolvovat. Obsah a rozsah zkoušek stanoví ředitel školy“.¹³

A ředitel školy má také možnost povolit mimořádně nadanému žákovi vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu.

Specifikaci a rozsah poradenských služeb pro nadané upravuje Vyhláška č. 72/2005 Sb. (kterou novelizuje vyhláška 197/2016 Sb.), vymezuje standardy diagnostiky a zahrnuje diagnostiku nadání mezi standardní poradenské služby. Rodič dítěte tak může požádat zdarma o vyšetření nadání svého dítěte v jakémkoliv pedagogicko-psychologické poradně. Cíl zjistit nadání tedy stačí k návštěvě a diagnostice v poradenském zařízení.

Podrobnosti o výše uvedených ustanoveních v zákoně, o vzdělávání a o specifikaci vytvoření IVP přesněji vyjadřuje vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Ve vyhlášce se vymezují i podpurná opatření pro vzdělávání nadaných, a to v příloze 1. Zde vyplývá důležitý fakt, že: „Individuální vzdělávací plán má vycházet ze školního vzdělávacího programu příslušné školy, závěru psychologického vyšetření a souhlasu zákonného zástupce“.¹⁴

¹² Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

¹³ Tamtéž

¹⁴ Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných

Dále vymezuje přesnou dobu realizace IVP: „*IVP je zpracován bez zbytečného odkladu po zahájení vzdělávání mimořádně nadaného žáka ve škole, nejpozději však do 1 měsíce ode dne, kdy škola obdržela doporučení. Individuální vzdělávací plán může být doplňován a upravován v průběhu školního roku.*“¹⁵ Hovoří také o obsahu a úpravě individuálního vzdělávacího plánu.

Další související předpis je Informace ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných (Věstník MŠMT)¹⁶ zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části čtvrté vyhlášky č. 27/2016 Sb. Tento dokument (Informace) podrobněji rozpracovává vhodné vzdělávací přístupy a opatření, která souvisejí s využíváním metod obohacování a akcelerace. Vymezuje identifikaci nadání a hovoří také o pravidlech, podle kterých se řídit při práci s IVP.

MŠMT vypracovaná Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014–2020. Cílem této koncepce spolu s dokumentem Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020 je zajištění maximálního rozvoje a plného využití potenciálu všech dětí, žáků a studentů. Koncepce mimo jiné uvádí podmínky nutné pro vytvoření komplexního mezíresortního systému podpory nadání a péče o nadané a vymezuje jeho základní strukturu.

Platná legislativní opatření, která se vymezují ke vzdělávání nadaných žáků, znamenají pouze obecný rámec pro fungování všech forem péče, které jsou realizované v školském systému české republiky. Neznamená to tedy, že ostatní formy péče, o kterých zákon nemluví, nejsou školám povolené (např. ověřené zahraničními výzkumy). Také to ale neznamená, že všechny zmiňované možnosti péče jsou pro školy závazné a povinné. Jde pouze o vymezení možností, které mohou být použity při vzdělávání a péči o nadané žáky. Ve všech školských oblastech vycházíme z faktu, že podstatná a nejvýznamnější jsou místa, o kterých hovoří přímo školský zákon a navazující vyhlášky. Další doplňující dokumenty mají spíše povahu informativní, není však možné jejich naplňování vymáhat ani po školských zařízeních, ani je předkládat jako závazná doporučení rodičům.

¹⁵ Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných

¹⁶ Věstník MŠMT ČR sešit 12/2006.

8. Výzkumy o problematice

V běžných třídách základních škol má největší vliv na kvalitu péče o nadané žáky sám učitel. Úroveň jeho vědomostí o problematice vzdělávání nadaných žáků, kreativita a pedagogické dovednosti se promítají do celého vyučovacího procesu. Příprava na vyučování je velmi náročná na organizaci výuky a realizaci diferencovaného vyučování. V neposlední řadě na navození příznivého klimatu ve třídě, které může mít zásadní vliv na motivaci a sebehodnocení nadaného žáka.

8.1 Výzkumy v České republice

Na učitele jsou v poslední době kladeny vysoké, mnohdy až nereálné požadavky. Škola často supluje nefunkčnost rodiny nebo naopak čelí nereálným požadavkům rodičů. Může tedy učitel věnovat individuální péči nadaným žákům? Je přístup učitelů ve vzdělávání nadaných žáků jednotný? Ne každý učitel byl v této problematice vzděláván, proto praxe vykazuje variabilitu v samotném přístupu i používaných metod práce s nadanými žáky. Dalším rozhodujícím faktorem jsou též podmínky, které škola nabízí svým žákům.

Autoři Škrabánková, Trna, MUNI (2013) ve své výzkumné publikaci uvádějí analýzy studií, ze kterých vyplývá, že mnozí učitelé nejsou dostatečně metodicky připraveni diagnostikovat nadané děti a odborně s nimi pracovat. Tento stav školy intenzivně řeší, a to nejenom k existující legislativě, ale často je řeší bez odborné a metodické pomoci. Pouze jedna třetina škol se snaží identifikovat nadané dítě, věnovat mu čas a spolupracovat s rodiči takových žáků. V publikaci se uvádí, že velká část učitelů preferuje segregační způsob vzdělávání rozumově nadaných dětí - vzdělávání ve speciálních školách nebo třídách pro rozumově nadané. Na druhé straně má většina učitelů pozitivní přístup k vzdělávání nadaných žáků.

V dalším výzkumu MUNI uvádějí autoři ve výsledcích výzkumu velký zájem o tuto problematiku. Informace o problematice nadání ale získala studiem jen necelá polovina respondentů, ostatní uváděli převážně literaturu či pomoc jiných pedagogů. Mezi problémy, se kterými se učitelé setkávají při realizaci vzdělávání nadaných, patří podmínky pro jejich vzdělávání, málo času v hodinách (čas věnují spíše slabším žákům) a chybějící asistenti. Též odchod nadaných na víceletá gymnázia znesnadňuje prohlubování problematiky.

Jednoznačně se respondenti shodují na tom, zavést tuto tematiku do vzdělávání na vysoké škole.¹⁷

Zajímavé zjištění výzkumného šetření specializační práce (Králová, 2010) představuje problematiku vzdělávání nadaných z pohledu samotných učitelů (74 respondentů), kteří se vzděláváním nadaných žáků zabývají na své škole. V tomto výzkumu ¼ dotazovaných učitelů uvedla, že se jejich škola problematikou nadaných žáků nezabývá. A dokonce pouze 12 % učitelů zná legislativu o nadaných žácích, ale 83 % ví, kde hledat informace. To skóre lehce vylepšuje. Zarážející ovšem je zjištění, že 21 % učitelů uvedlo, že se ve své kariéře s nadaným žákem nesetkali. Není přece možné, aby se po dobu několika let neobjevil ani jeden nadaný žák ve třídě.

Z výsledků tohoto výzkumu dále vyplývá, že drtivá většina nadaných žáků se vzdělává ve své třídě podle IVP, pouze hrstka žáků (4 %) v homogenní třídě pro nadané a stejný počet navštěvuje předměty ve vyšších ročnících. Výzkum je starý šest let, proto by současný výzkum měl potvrdit lepší znalost problému a větší angažovanost učitelů ve vzdělávání nadaných žáků.

U již zmíněného výzkumu (Greger, Holubová, 2010) v otázce homogenních tříd pro nadané panuje mezi českými učiteli většinový názor. Učitelé ukazují na výhody vzdělávání žáků v heterogenních třídách oproti trvalému rozdělení do výkonnostních skupin, ve kterých jsou žáci vzděláváni po celý den ve všech předmětech. Domnívají se, že trvalé rozdělení má negativní dopad na sebehodnocení žáků. Zejména nejslabších, kteří se stylizují do role „outsiderů“.

8.2 Zahraniční výzkumy

Zahraniční výzkumy mají dlouhou tradici a jsou velmi rozmanité, tématu nadaných dětí se věnuje mnoho článků a publikací. Zejména v USA se zabývají výzkumem této problematiky již od 20. let 20. stol. Odtud také pochází nejvíce výzkumů v současnosti. Téma nadaných žáků je více zavedené do běžných škol a programy pro nadané jsou ověřovány řadu let.

¹⁷ J. Škrabánková, J. Trna, *Nadaní žáci a jejich učitelé v českých školách*, s. 39-45.

Můžeme například zmínit výzkum postojů učitelů k nadaným žákům (McCoach, Del Siegle, 2007). Obecně je v povědomí, že nadané děti jsou více oblíbené. Nadaný žák to má ve škole jednodušší, jelikož ho mají učitelé rádi. Podle tohoto výzkumu se ale nepotvrdilo, že učitelé, kteří jsou vzděláváni v problematice nadání, mají více pozitivní postoj k nadaným žákům než ostatní učitelé. Otázka elitářství se také nepotvrdila. Učitelé vzdělávání v problematice nadaných nevnímají nadané žáky jako elity. Problém vnímání elitářství se ukazuje jako nezávislý na vzdělání učitelů.

Jiný výzkum zabývající se vzděláváním nadaných žáků (VanTassel-Baška, Johnsen, 2007) uvádí, že základem pro vzdělávání nadaných žáků je diferenciací osnov jako nedílná součást vzdělávání nadaných. Má pozitivní vliv na pokrok žáka v učení a na motivaci dalšího vlastního vzdělávání. Doplňující mají být alternativní programy. V USA trvají na tzv. „programu pro nadané“ (vzdělávací program pro nadané žáky), který má být zaveden v každé škole a zvláště v těch, jež mají nižší společenskou prestiž, jelikož věří, že v každé škole, pokud má dítě individuální přístup a diferencovanou výuku, jsou nadané děti. (Grace, 2006).

V další americké studii o vzdělávání nadaných žáků v běžné homogenní třídě se uvádí nutnost zařazovat do vyučování různé modely výuky, které souvisí s rozvojem nadaných žáků (Grogh, 2010). Studie poukazuje na potřebu zařadit tyto modely a formy vyučování do povinného vzdělávání budoucích učitelů ve studiu učitelství jako součást praxe během učitelského studia. Takto si budoucí učitelé osvojí modely a problémy vzdělávání nadaných žáků a dovedou je aplikovat později do své učitelské praxe. I v dalších studiích narážíme na potřebu zvýšení vzdělání v tematice nadání (Scott, 2008), zejména na potřebu pravidelného proškolení učitelů, aby mohli reagovat na potřeby nadaných žáků v běžných školách.

Jiná studie podává zajímavý náhled na učitele amerických škol (Apps, 2011). Ze vzorku 890 učitelů, kteří odpovídali na anonymní dotazník, bylo náhodně vybráno 15. Těchto patnáct učitelů uvedlo, že jsou odhodláni poskytovat odlišný učební plán a podporu nadaným žákům. A to i přes to, že jim jejich škola poskytuje velmi malou podporu pro vzdělávání nadaných žáků.

Nesmíme zapomínat, že prostředí amerických škol se v mnohém liší od těch českých. Avšak potřeby nadaných žáků jsou stejné. Úroveň péče o nadané žáky v mnohém ovlivňuje samotné prostředí školy, třídy s velkým počtem žáků různé úrovně, organizace vzdělávání, podpora školy v práci učitelů a v neposlední řadě úroveň vzdělání pedagogů v problematice nadaných žáků.

Jaká je tedy realita současného stavu v českých základních školách? Škola jako vzdělávací instituce bývá spojována nejčastěji s rozvojem intelektuálního nadání, ale nemůžeme opomíjet v úrovni základního vzdělávání také identifikaci a rozvoj ostatních druhů nadání. Pro žáky základní školy by se měly vytvořit takové podmínky a prostředí, které pomohou k rozvoji nadání a uplatnění nadaného žáka ve všech ohledech jeho vlastních individuálních předpokladů.

9. Shrnutí teoretické části

Teoretická část je shrnutí celkového obrazu nadaného dítěte. Spolu s charakteristikami a projevy nadaného dítěte umožňuje učiteli identifikovat nadaného žáka. Jsou zde popsány postupy a možnosti práce s nadaným žákem, jakožto i překážky a úskalí, které učitel musí překonávat. V teoretické části je pozornost věnována také projevům nadaných žáků, emočnímu ladění a vnitřnímu prožívání, jež mohou být zaměňovány za nejrůznější problémy a poruchy. Poukazuje na různorodé potřeby těchto žáků, jelikož nejsou vždy stejné a neprojevují se unifikovaným způsobem. Obsáhlost této části ukazuje na složitost situace, náročnost práce učitele i požadavky na organizaci výuky. Osobnost nadaného žáka je velice komplikovaná a takové dítě potřebuje individuální přístup a organizovanou podporu. Proto jsou zde též popsány možnosti práce zakotvené v zákoně a legislativní dokumenty.

Teoretická část nahlíží také na výzkumy v dané problematice. Jelikož se celá práce zaměřuje na práci učitele s nadanými žáky, předkládá výzkumy týkající se přístupu učitelů k této problematice, jejich postojů a smýšlení o nadaných žácích.

Práce s nadanými žáky vyžaduje vysokou angažovanost pedagoga, aby mohl s nadanými žáky efektivně pracovat. Zahraniční literatura předkládá identifikaci nadaného žáka jako předstupeň inkluzivního přístupu, který s nadanými žáky počítá a je na ně kvalitativně připraven. Také česká literatura nabízí mnohá témata o nadaných žácích, jež specifikují osobnost nadaného dítěte, jeho charakteristiky a specifické vzdělávací potřeby. Potřebné výzkumy o problematice nadaných žáků v běžných školách ale ještě nepostihují ve větší míře dění uvnitř třídy. Uvnitř kolektivu, kde se spolu vzdělávají nadaní žáci, žáci průměrní a žáci s poruchami učení, kteří potřebují pomalejší pracovní tempo. Tedy to, jak s takovou třídou reálně pracuje učitel, aby nadaní žáci mohli maximálně rozvinout své schopnosti. Empirická část této práce se proto zaměřuje na práci učitele s nadanými žáky na základní škole v běžných heterogenních třídách, na přístup učitele k nadaným žákům a na principy diferencované výuky, zejména na angažovanost učitelů v problematice nadaných dětí a na aplikování principů diferencované výuky s využitím individualizačních technik k podpoře rozvoje nadání.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

10. Metodologie výzkumu

Empirickou část tvoří kvalitativní výzkum zaměřený na vzdělávání nadaných dětí v běžné základní škole. Výzkum je zaměřený na individuální přístup a rozdílnou vzdělávací nabídku, která je důležitá pro rozvoj nadaných žáků, aby mohli dosáhnout využití všech svých schopností. Tento přístup a pochopení problematiky vzdělávání nadaných žáků je shrnut v teoretické části s popisem potřeb, rozdílů a možností vzdělávání. Popisem problematiky ukazují na fakt, že tento rozdíl ve vzdělávání by měl být nedílnou součástí vzdělávání žáků na základní škole, proto se nadaní žáci řadí ke skupině se speciálními vzdělávacími potřebami.

Empirická část zahrnuje metodologii výzkumu, vícepřípadovou studii problému individualizace ve vzdělávání nadaných žáků, analýzu dat, výzkumná zjištění a závěry výzkumu. Pozorovací archy, polostrukturované rozhovory s učiteli a přehled kódů jsou vloženy do příloh.

10.1 Cíle výzkumu

Cílem tohoto empirického výzkumu je zjistit, jak učitelé vzdělávají nadané žáky na základní škole a jaké uplatňují individualizační techniky v běžném vyučování. V neposlední řadě se zaměřit na orientaci učitelů v problematice vzdělávání nadaných žáků.

Podle popisu cílů (Švaříček a kol., 2007) uvádím Maxwellův trojtyp cílů¹⁸:

Intelektuální cíl: zjistit, jak probíhá vzdělávání nadaných žáků na různých typech základních škol, jaké mají možnosti uplatnit své nadání a jakým způsobem učitelé i škola naplňují individuální potřeby nadaných žáků ve vzdělání. Prozkoumáním problematiky vzdělávání nadaných žáků zjistit postoje učitelů a překážky, které brání změně vyučování a individuálnímu přístupu k žákům.

Praktický cíl: výzkum by měl sloužit ke zjištění reálného stavu v praxi. Na běžných základních školách, kde se učitelé potýkají s dětmi s různou úrovní intelektových schopností a dětí integrovaných. Jak je z pohledu učitele možné do každodenního vyučování zahrnout

¹⁸ Švaříček, R., Šed'ová, K. a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, s. 62-64.

diferencovanou výuku a individuální přístup. Zda tato velká náročnost je reálná v běžné heterogenní třídě. Výsledek výzkumu by mohl inspirovat k bádání o začleňování tematiky nadaných dětí do každého studia učitelství.

Personální cíl: jelikož působím na taneční konzervatoři, tedy na výběrové škole, nesetkávám se příliš s rozlišnou třídou různé intelektové úrovně. Všechny děti většinou spojuje stejný cíl a v intelektové oblasti nejsou výrazné rozdíly. Proto má tento výzkum pro mě hodnotu v poznání reálného stavu na základních školách. A jako rodič se zajímám o základní školu, kde moje dítě bude studovat, a tím pádem si kladu otázku: „Dostane moje dítě na každé základní škole (např. dle spádové oblasti) vše, co bude potřebovat, aby se uplatnilo dle svých schopností?“.

10.2 Výzkumný problém a výzkumné otázky

Výzkumný problém je pojmenování toho, čemu se budeme ve výzkumu věnovat (Švaříček, Šedřová, 2007). Bývá tedy tím, v čem vidíme překážku k pochopení a popsání nějakého stavu.

Vzhledem k rozmanitosti intelektových schopností dětí v běžné třídě ZŠ a současnému integračnímu trendu pro děti s různými speciálními potřebami je výuka v takové třídě velmi náročná. Proto byl výzkumný problém formulován takto:

Jak naplňují učitelé pomocí individualizace ve vyučování individuální potřeby nadaných žáků?

Spolu s výzkumným problémem byla vytvořena základní výzkumná otázka členěná do dvou otázek: *Jak chápou učitelé individualizaci? Jakým způsobem rozvíjejí učitelé schopnosti nadaných žáků ve vyučování?*

Hlavní dvě výzkumné otázky jsem rozdělila do pěti dílčích výzkumných otázek:

- Jak přistupují učitelé k speciálním potřebám nadaných žáků?
- Jaké individualizační techniky používají učitelé ve výuce a jak často je zařazují do vyučování?
- Jaký rozdíl v motivaci nadaných žáků pozoruje učitel při individuálním přístupu a používání diferencovaných úkolů?

- Jak hodnotí učitel výsledky nadaných žáků při individuálním přístupu?
- Jak se školy od sebe liší v přístupu k nadaným dětem?

10.3 Plán výzkumu

Při plánování výzkumu jsem vycházela z cílů, výzkumných otázek a metod sběru dat, což je určující pro kvalitativní výzkum. Mým cílem bylo zjistit, jak problematiku nadaných žáků vnímají sami učitelé, jak individualizací pomáhají nadaným žákům překonávat problémy a uplatňovat svoje schopnosti, a v neposlední řadě, jak se učitelé orientují v této problematice. Tedy pohled z perspektivy subjektu (Švaříček, Šed'ová, 2007).

Vybrala jsem si pro svůj výzkum design vícepřípadové studie. Případová studie patří v pedagogických vědách k základním výzkumným designům. Její vymezení ale není jednotné a liší se v přístupu jednotlivých autorů. Ve svém výzkumu jsem vycházela ze zkoumání sociálního jevu v přirozených podmínkách reálně se vyskytujícího jevu. Pro výzkum jsem vybrala tři školy jako tři samostatné případy, abych porovнала vzdělávání nadaných žáků v různých typech běžných základních škol.

Výzkum tedy probíhal ve třech základních školách. Dvě devítileté ZŠ, jedna je sportovně zaměřená a druhá má ve svém ŠVP zaměření na vzdělávání nadaných žáků. Třetí škola je škola prvního stupně, která je otevřenou školou a svůj vzdělávací program staví na individuálním přístupu k žákům.

Výzkum zahrnuje první i druhý stupeň ZŠ, více se však orientuje na stupeň první. Rozhovory jsem po souhlasu nahrávala, zapisovala jsem si poznámky a následně sumarizovala. Výsledné vyhodnocení bude vysvětlení problematiky. Vyhodnocení bude jako celek pro každou školu zvlášť a zároveň provedu srovnání škol mezi sebou.

10.4 Metody získávání dat

Ve výzkumu jsem použila metody sběru dat, charakteristické pro případovou (vícepřípadovou) studii. Abych mohla co nejlépe poznat organizaci vyučování, přístup učitele a atmosféru mezi žáky, využila jsem **zúčastněného pozorování**. V prvních hodinách jsem použila nestrukturované pozorování, sledovala jsem dění při vyučování a dělala si poznámky.

V dalších hodinách jsem zapojila strukturované pozorování a hledala odpovědi na předem určené otázky a jevy.

Pro účely pozorování jsem vytvořila záznamové archy (příloha č. 2). Tento arch sloužil k zapisování pozorovaných jevů. Zahrnuje veškeré dění ve třídě, zaznamenané aktivity, učitelovo pojetí výuky a klima třídy. Arch jsem doplnila poznámkami, které vyplynuly z aktuální situace zkoumaného jevu a pro které nebyla v archu vymezena kategorie.

Pozorování mi umožnilo prozkoumat situační kontext zkoumaného jevu, náročnost situace v různých třídách, odlišných školách. Přístup jednotlivých pedagogů, reálné uplatnění individualizace v předkládaných přístupech vzdělávání nadaných žáků, posoudit klima třídy a rozdíly mezi školami ve vytvoření podmínek pro vzdělávání nadaných žáků.

Další použitou metodou byly **rozhovory** jako nejčastěji používaná metoda sběru dat v kvalitativním výzkumu, která spolu s pozorováním usnadní pohled na komplexnost celé situace. Rozhovory byly vedeny s učiteli a použila jsem polostrukturované rozhovory s otevřenou odpovědí. Pro rozhovory byla předem připravena témata a otázky. Otázky byly pro všechny učitele stejné.

Během výzkumu jsem ale otázky upravila. V prvním rozhovoru se ukázalo, že otázky nebyly položeny tak, aby respondent odpověděl na podstatu zkoumaného jevu. Jelikož jsem nenacházela odpověď na výzkumné otázky, upravila jsem otázky v rozhovoru pro učitele do nynější podoby.

Rozhovory mi poskytly ponoření se do hloubky problému - seznámit se s přístupem učitele ke vzdělávání nadaných žáků a s celkovou atmosférou školy. Dozvědět se, jaké metody vzdělávání nadaných se osvědčily a proč. Jaké formy vyučování učitel může aplikovat ve své třídě. Co učitel může dosáhnout diferencovaným přístupem a jak jsou nadaní žáci takovou výukou motivováni. V neposlední řadě osobní náhled pedagoga na nutnost vzdělávání nadaných žáků pomocí individualizace ve výuce a diferenciaci učiva.

Učitele jsem vybírala podle předem získaných informací. Záměrně jsem se více zaměřila na první stupeň základní školy, jelikož u mladších dětí je komplikovanější identifikace nadaného dítěte, práce s mladšími žáky vyžaduje více individuální přístup a mohou se ve větší míře projevovat problémy nadaných dětí.

10.4.1 Otázky pro polostrukturované rozhovory

Schéma otázek pro polostrukturované rozhovory koresponduje s výzkumnými otázkami. Prostřednictvím těchto otázek bych měla částečně zodpovědět dílčí výzkumné otázky.

Otázky pro učitele:

- 1) Vidíte potřebu přístupu k nadaným žákům jako ke skupině se specifickými potřebami?
- 2) Je rozvíjení schopností nadaných žáků součástí vašeho vyučování?
- 3) Pracujete ve třídě s diferencovanými pracovními listy/úkoly podle úrovně intelektových schopností žáků?
- 4) Jak často jsou individualizační techniky součástí vyučování? Která forma vyučování (metoda) nejvíce nadaným žákům vyhovuje?
- 5) Jak postupujete při hodnocení žáků různé intelektové úrovně?
- 6) Motivuje nadané žáky diferencovaná/náročnější výuka?
- 7) Dosahují nadaní žáci maxima rozvoje svých schopností v běžném vyučování?
- 8) S jakými problémy se setkáváte u nadaných dětí v kolektivu?
- 9) Jaké překážky brání učiteli v individuálním přístupu k nadaným žákům?

Ve výzkumu jsem počítala i s možností, kdy učitel nebude z nějakého důvodu uplatňovat individualizaci ve výuce nadaných žáků. Proto jsem se snažila doplňujícími otázkami, které vyplynuly z pozorování ve třídě, zjistit důvody, které vedou k opomíjení nadaných žáků.

10.5 Sledovaný vzorek a terén výzkumu

Vzorek:

Cílem výběru u kvalitativního výzkumu je vzorek, který reprezentuje určitý problém. Pro pozorování jsem vybrala žáky běžné základní školy, jelikož problém vzdělávání nadaných žáků se týká právě běžných tříd základních škol, kde se učitel potýká s rozmanitou úrovní

schopností mezi žáky. Učitelé, se kterými jsem vedla rozhovory byli vyučující ve třídách, kde jsem prováděla pozorování. Rozhovory jsem vybírala v první řadě na prvním stupni, poté na druhém stupni. Na prvním stupni základní školy to byli třídní učitelé, na druhém stupni učitelé českého jazyka a matematiky. Na druhém stupni pozorování neprobíhalo. Vždy jsem dělala jeden rozhovor na prvním stupni a jeden na druhém, pouze u školy, která je školou prvního stupně probíhaly oba rozhovory na prvním stupni.

Terén výzkumu:

Mým výzkumným terénem byly tři základní pražské školy. Dvě devítileté a jedna škola prvního stupně. Každá škola má odlišný ŠVP a jiné vzdělávací zaměření. Školy jsou označeny písmeny A, B, a C. Škola B se prezentuje jako škola, která se věnuje nadaným žákům a vytváří pro ně podmínky, aby mohly rozvinout svůj potenciál. Ostatní dvě školy se o péči o nadané nezmiňují. Pozorování probíhalo pouze na prvních stupních. Vždy jeden týden od pondělí do pátku. Denně pět vyučovacích hodin. V pátek to byly čtyři vyučovací hodiny. Takto jsem postupovala v každé škole. Pouze na malé škole prvního stupně (škola C) jsem pozorování prováděla ještě v dalším pátém ročníku, a to tři dny po čtyřech vyučovacích hodinách (vyjma výchov). Celkem bylo odpozorováno osmdesát čtyři vyučovacích hodin.

Škola A

Základní devítiletá škola se sportovním zaměřením. Škola vyhledává sportovně talentované žáky a soustředí se na jejich postup ve sportovních soutěžích. Pyšní se mnoha oceněními z krajských a celorepublikových soutěží. Druhý stupeň je rozdělen na třídy s rozšířeným tělocvikem a sportovní výchovou a na běžnou třídu bez sportovních aktivit.

V této škole výzkum probíhal ve čtvrté třídě s paní učitelkou, která vede se sportovně talentovanými žáky gymnastický oddíl. Zúčastňují se celorepublikových soutěží a mají za sebou mnoho úspěchů. A dále byl předmětem výzkumu rozhovor v sedmé třídě s paní učitelkou českého jazyka.

Škola B

Základní devítiletá škola, která je školou jazyků a informačních technologií. Ve svém ŠVP má péči o nadané žáky. Škola se zaměřuje na nadané děti, má školního psychologa

a výchovného poradce, kteří se zabývají problematikou vzdělávání nadaných dětí. Škola má dvě nesousedící budovy. První budova slouží pro ročníky 1-4 se čtyřmi paralelními třídami. Ostatní ročníky 5-9 jsou v druhé budově a každý ročník má zhruba 3 paralelní třídy.

Výzkum zde probíhal s paní učitelkou, která je zároveň výchovný poradce, a to ve třetí třídě. Na druhém stupni jsem vedla rozhovor s třídní učitelkou v sedmé třídě (a též výchovným poradcem).

Škola C

Škola prvního stupně, která je otevřenou školou a svůj ŠVP staví na individuálním přístupu k žákům. V každém z pěti ročníků je pouze jedna třída. Škola se těší velké oblibě u veřejnosti a dbá na maximální naplněnost tříd 23 žáků.

V této škole probíhal výzkum ve třetí třídě, kterou vede zástupce ředitele. Ve výzkumném týdnu probíhal projektový den, který byl vyvrcholením měsíčního projektu. A dále v páté třídě, ta slouží jako přípravný ročník na gymnázium. Třídním učitelem je ředitel školy. Tato škola je zasazena do klidné městské části s většinovou vilovou zástavbou. Působí jako rodinná škola, která pěstuje vzájemné vztahy s dětmi a rodiči.

Časový harmonogram:

V každé škole jsem trávila jeden týden pozorováním (Po - Pá, vždy dopoledne) a většinou ve středu jsem udělala rozhovor s učiteli. Čtvrtek a pátek fungovaly jako takové ověřující dny a sloužily k doplňujícím otázkám. Na druhém stupni jsem dělala pouze rozhovory.

Do výuky jsem vstupovala jako nestranný pozorovatel. První den ve třídě jsem působila rušivě a žáci se nechovali jako obvykle. Další dny už jsem zapadla do chodu třídy, občas jsem vypomohla nebo se zapojila do nějaké aktivity. Ve třídách jsem trávila i přestávky a pozorovala žáky, jejich vztahy a soudržnost kolektivu. Čím mladší děti, tím jsem rychleji zapadla do kolektivu.

10.6 Způsob analýzy dat

Při práci s daty jsem využila otevřené kódování. Rozhovory jsem přepsala a pomocí kódování textu určila ty kategorie, které byly relevantní s ohledem na cíl výzkumu a jeho výzkumné otázky. K jednotlivým kategoriím jsem vytvořila tabulku (viz příloha č. 1), kam jsem vepsala odpovědi, které jednotlivou kategorií určují.

Během zúčastněného pozorování jsem poznatky zapisovala do záznamového archu. Výuku ve třídě jsem pozorovala zejména v těchto oblastech: *individuální přístup učitele, vytváření diferencovaných nabídek učitelem, používané metody individualizace ve vyučování, jak často individualizační techniky zařazuje učitel do výuky, podpora motivace žáků, chování nadaných žáků ve třídě během vyučování* a ostatní postřehy jsem zařadila do kolonky *poznámky*.

Ve svém výzkumu popíšu případové studie konkrétní školy, postoje učitelů. Dále uvedu výsledky, které byly získány ze zaměřeného kódování rozhovorů, jaké metody učitelé používají k individualizaci ve vyučování, jak pracují s nadanými žáky a jakou přikládají důležitost individuálnímu vzdělávání nadaných žáků. Provedu srovnání škol mezi sebou, vyhodnocení a závěrečné posouzení, zda nadaní žáci mají možnost plně rozvinout a využít své schopnosti.

10.7 Etika výzkumu

S ohledem na etiku výzkumu zohledňuji zaručení anonymity všech respondentů a výzkumných institucí. Proto považuji za nezbytné nezmiňovat názvy institucí a pravá jména respondentů. Učitelé i ředitelé škol souhlasili se zveřejněním informací z rozhovorů a pozorování v mé diplomové práci. Pro zachování anonymity všech respondentů jsem vytvořila kódy pro názvy institucí a pro konkrétní učitele, kteří se výzkumu zúčastnili. Školy označuji písmeny A, B a C. Učitelé dostali přidělená čísla. Přehled kódování respondentů viz tabulka č. 1.

Při návštěvách zařízení jsem se snažila, aby má přítomnost nenarušovala vyučování a neobtěžovala žáky při práci.

11. Charakteristika výzkumných škol

Škola A – Základní škola s rozšířenou výukou tělesné výchovy. Devítiletá škola je zaměřená na sportovní oddíly a vyhledávání talentů pro sportovní aktivity (fotbal, florbal, gymnastika, tenis). Škola se pyšní mnoha oceněními ze sportovních soutěží. Atmosféra školy je na první pohled příznivá. Pro intelektuálně nadané děti nabízí kroužky v oblasti přírodovědných věd. Nadané žáky sice podporují, ale nevěnují jim mimořádnou pozornost. Nejsou speciální programy pro nadané, organizované vyučování ani zvláštní péče.

Škola B – Základní škola jazyků a informačních technologií. Devítiletá škola zaměřená na péči o nadané děti. Škola nabízí pomoc školního psychologa a výchovných poradců v oblasti nadání dítěte. Podporuje diagnostikování nadaného dítěte. Připravuje e-learningové programy pro nadané žáky, konzultuje s odborníky, realizuje projekt „Virtuální škola pro nadané děti“. Početná škola se dvěma budovami, dobře vybavená pomůckami a působí vlídnou atmosférou.

Škola C – Základní škola prvního stupně. Škola je školou otevřenou, upřednostňující individuální přístup k dětem. Zaměřuje se na výuku jazyků a přípravu žáků na studium na osmiletém gymnáziu. Škola má v každém ročníku jednu třídu, vládne tady rodinná atmosféra. Podporuje vzájemné vztahy s rodiči a osobní přístup. Děti se učí jak ve školní budově, tak venku, jelikož je škola zasazená do klidné vilové čtvrti. Vytváří mnoho mimoškolních aktivit pro prohloubení vztahů s rodinami žáků. Žáci využívají prostory školy i k relaxaci a hrám, jelikož prostor školy a zahrada jsou uzpůsobeny různým aktivitám. Rodinná atmosféra je znát hned při příchodu do školy, všichni se navzájem znají a dodržují společně ustanovená pravidla.

Tabulka č. 1 – Přehled číslování učitelů

Škola	Třída	Číslo učitele
A	4.	1.
A	7.	2.
B	3.	3.
B	7.	4.
C	3	5.
C	5.	6.

12. Výsledky výzkumu

Seznam centrálních kategorií a kódů se nalézá v příloze č. 1, pozorovací archy v příloze č. 2 a rozhovory s učiteli jako příloha č. 3. Nejdříve zde uvedu výsledky pozorování z jednotlivých škol, které jsou zaznamenány do pozorovacích archů. Poté jsou popsány výsledky z rozhovorů s učiteli podle kategorií kódů. V kapitole shrnutí výzkumu jsem popsala celkové výzkumné zjištění každé jednotlivé školy, její péči a zaměření k individuálním potřebám nadaných žáků. Na závěr je uvedeno srovnání škol mezi sebou z hlediska problematiky nadaných.

12.1 Výsledky pozorování

Výsledky pozorování jsou popsány pro každou školu zvlášť, jelikož každá škola má svou specifickou atmosféru, je zasazená do jiné lokality, liší se počtem žáků i celkovou zaměřeností ŠVP.

Zúčastněné pozorování:

Škola A

Devítiletá škola je zaměřená na rozšířenou výuku tělesné výchovy. Zúčastněné pozorování jsem prováděla ve čtvrtém ročníku. Třídní učitelka má svůj oddíl gymnastiky, se kterým se zúčastňuje různých celostátních soutěží. V hodinách tělesné výchovy je na první pohled znát, kteří žáci patří do sportovního oddílu. Ti mají individuální přístup. Ostatní a zejména méně obratní žáci v těchto hodinách nemají pozornost učitele a jsou stylizováni do role „těch ostatních“. Je vidět, že je hodina moc nebaví, nemají motivaci.

V teoretických hodinách učitelka přistupuje k dětem individuálně, zná jejich možnosti. Nadanější pomáhají řešit úkoly ve dvojici s těmi, co nestíhají. Fungují jako poradci třídy. Nadaní žáci a bystřejší žáci dostávají tzv. „úkoly navíc“. Není to ovšem rozšiřující učivo do hloubky. Častou výukovou formou je skupinové vyučování. Skupiny tvoří děti nejbližše sedící. Učitelka nepřemýšlí o složení skupin. V hodinách není vidět jasná podpora nadaných žáků.

Vyučovací hodiny jsou bez výrazných problémů, učitelka žáky neustále vybízí k interakci, k přemýšlení nad budoucím tématem. Klade otázky související s tématem. Motivuje je. Žáci

se nenudí, jsou nuceni neustále přemýšlet, odpovídat. Nadaní se aktivně zapojují, vyučování je zajímavé. Problematika nadaných ale není realizována v plném rozsahu.

Při rozhovoru s paní učitelkou druhého stupně je znát zklamání nad odchodem žáků na osmiletá gymnázia. Mezi zbývajícími nadané nevidí, tato problematika se mezi učiteli druhého stupně neřeší. Péči věnují dětem s problémy učení a s problémy chování.

Škola B

Devítiletá škola B je početná škola se dvěma nesousedícími budovami. První budova je pro žáky 1. až 4. tříd. Každý ročník má čtyři paralelní třídy. Druhá budova slouží pro žáky 5. – 9. tříd a v průměru má 3 paralelní třídy. Škola se zaměřuje na péči o nadané žáky a snaží se o diagnostikování a IVP.

Pozorování jsem prováděla ve třetím ročníku. Paní učitelka znala potřeby svých žáků a nadaným žákům věnovala dostatečnou péči. Vytvářela diferencované nabídky pro žáky, využívala IT a speciální programy pro nadané žáky. Na určité konkrétní vyučovací hodiny (např. jazyky, matematika) docházeli nadaní žáci do vyšších ročníků a pak se vraceli do své kmenové třídy. Takto se pracovalo každý den.

Učitelé spolu navzájem spolupracují a vytvářejí programy pro nadané žáky, nástavbové učivo. Této tematice se věnují do hloubky.

Paní učitelka neupozorňuje žáky na to, jaké kdo má pracovní úkoly. Jejich domácí příprava též zahrnuje testy na počítačích, tím pádem diferenciac učiva probíhá přirozeně, pro každého zvlášť bez možnosti srovnávání s ostatními. Žáci nezpozorují, že mají jinou úroveň než ostatní. Učitelka tak předchází nálepkování dětí a elitářství. Při hodinách jsou nadané děti hlučnější, zejména pokud zastávají role poradců, ale vše probíhá kontinuálně, všichni žáci jsou neustále v pracovním tempu. Vyučování je náročné, ale dobře dopředu připravené.

Na druhém stupni je situace obdobná, v rozhovoru se paní učitelka zmínila, že jsou více ve výuce využívány IT, dotované programy pro nadané žáky a vyučování formou team teachingu. Učitelé opět ve velké míře spolupracují na vzdělávání nadaných žáků. Dlouhodobé projekty jsou oblíbenou výukovou formou žáků. Škola se aktivně zabývá vzděláváním nadaných žáků a je zaměřena na intelektové nadání.

Škola C

Škola C je malá škola prvního stupně. Každý ročník má jednu třídu. Prezentuje se jako rodinná škola otevřená rodičům. Celá škola rodinně působí. Učitelé znají své žáky a jejich rodiny a průměrný počet 23 žáků to umožňuje. Individuální přístup je tedy na místě. Pozorování probíhalo ve třetí a páté třídě.

Ve třetí třídě paní učitelka vytváří pracovní listy s rozšiřujícími úkoly. Nepodařené vypracování neklasifikuje, žáci jsou tedy motivováni zkoušet své možnosti. Výuka je velmi pestrá. Žáci využívají nejen upravené koutky ve třídě, které jsou uzpůsobeny konkrétním účelům (knihovna, počítačový koutek, koutek pro odpočinek), ale často se učí venku na zahradě nebo v přírodě. Při projektovém dnu pracují formou kooperativní výuky. Nadaní žáci jsou přidělováni do heterogenních skupin. Speciálně s asistentem pracuje skupinka pomalejších žáků a žák, který má IVP. Učitel po každém bloku dává zpětnou vazbu. Na konci projektu žáci sami vyjadřují pocity, problémy s vypracováním projektu a spolupráci ve skupince. Dostávají zpětnou vazbu. Učitelka hodnotí celý projekt i individuální přínos skupině.

Motivace žáků vychází z rodinného prostředí, návazností témat na prostředí školy a rozmanitou formu výuky. Nadaní žáci i přes práci s ostatními tvoří skupinku, která ve volném čase drží spolu a výrazné vazby na ostatní spolužáky nemá.

Třída má pestré složení, nadaní žáci, průměrní, pomalejší, žák s SPU a cizinec. Výuka je kontinuální. I když cílené vzdělávání nadaných chybí, individuální přístup ke každému žákovi mnohé vyrovná.

V páté třídě je znatelný posun. Slouží jako cílená příprava pro osmiletá gymnázia. Pokud žák nemá studijní předpoklady ke studiu na gymnáziu, jsou rodiče upozorněni na využití možnosti přestupu na jinou základní školu již po čtvrtém ročníku. Třída má 19 žáků většinou stejného studijního zaměření.

Vyučování probíhá jako cílená příprava na gymnázium. Má rychlé tempo, učitel podporuje žáky vyjadřovat své názory. Problémy se řeší hned, pokud nějaký žák má problém s učivem, ostatní žáci řeší jeho problém a učitel jako poradce koriguje postup. Výuka probíhá ve dvou náročnostech. Žáci, kteří dělají přijímací zkoušky na gymnázia, mají povinnou vyšší náročnost. Ostatní mohou zkusit, ale nemusí. Koncepce vyučování je založená na individuálním pokroku. Nadaní žáci mají možnost o své práci diskutovat.

Atmosféra třídy motivuje k lepšímu výkonu, je znát jasný cíl. K uvolnění atmosféry slouží předělaná hala školy na hřiště, kde o přestávkách žáci hrají hry. Při hezkém počasí tráví společně přestávky venku. Velkým přínosem je individuální přístup ke všem žákům. Děti se zde cítí dobře a o školu je velký zájem. Pro malou kapacitu ale nemůže vyhovět všem zájemcům. Pátá třída je převážně homogenní, upřednostňující nadané žáky.

12.2 Výsledky rozhovorů – kategorie kódů

I. Postoje učitelů ke vzdělávání nadaných žáků

Postoje učitelů k potřebě vzdělávat nadané žáky odlišně byl vcelku stejný a učitelé se shodli v potřebě individuálního přístupu. Většina učitelů viděla v individuálním přístupu a diferenciaci učiva možnost, jak dosáhnout u nadaných žáků rozvoje jejich schopností. Nadaní jsou dle učitelů skupinou se speciálními potřebami. Někteří učitelé používají nadané žáky jako poradce ostatním žákům a vidí v nich potenciál růstu. Jiní učitelé prostřednictvím team teachingu podporují diferencovanou výuku. Pouze jeden učitel uvedl, že se s nadanými neseťká a speciální péči potřebují jen mimořádně nadaní.

Míra angažovanosti v problematice závisí na instituci a jejím zaměření, na celkové filozofii školy. V neposlední míře na vzdělání učitelů v problematice a osobním zaujetí.

II. Používané individualizační techniky ve vyučování

V používání různých metod a forem vyučování, které podporují individualizaci, mají učitelé jasno. Důležitá je odstupňovaná náročnost učiva. Učitelé ve výčtu obsáhli velké spektrum možností. Od samostatné práce přes skupinové vyučování, projekty až po speciální programy pro nadané žáky. Nejvíce využívají učitelé skupinové práce, ať již cíleně zaměřené sestavení skupin k podpoře individuálního růstu nebo jako jedinou formu výuky, kterou využívají ve vyučování. Možnostmi docházení žáků na konkrétní předměty do vyšších ročníků či přeskočení ročníku se zabývá pouze jedna škola. Opět tedy záleží na škole, ale jistou diferenciaci učiva používají všichni.

Bohužel se vyskytl i případ, kdy místo cíleně vytvořeného rozšiřujícího učiva dostávají žáci „něco navíc“, což nevede k požadovanému výsledku. Zmiňované soutěže a mimoškolní aktivity do mého výzkumu nepatří. Nejsou totiž součástí učitelova působení na žáky.

III. Četnost používání

Na otázku, jak často zařazují individualizační techniky, učitelé odpovídali různě. Odpověď každou hodinu jsem dostala pouze dvakrát, a to na stejné škole. O individuální přístup se snaží všichni, to je upokojivé. Ale buď průběžně, nebo když to čas dovolí. Není tedy záruka, že každý den nadaný žák dostane vše, co potřebuje. Zde více platí, že záleží, do jaké školy se nadaný žák dostane. S rozhovorů vyplynulo, že jedna škola se každý den takovým žákům věnuje, druhá sice také, ale už ne tak cíleně a třetí škola jen pokud učitelům na nadané žáky zbude čas. Nemůžeme tedy obecně označit všechny školy a učitele, že se věnují cíleně vzdělávání nadaných žáků.

IV. Míra rozvoje schopností nadaných žáků, dosahování výsledků

Většina učitelů se shodla na tom, že nadaní žáci nedosahují maxima svých možností. Dosahují dobrých výsledků, ale mají na víc. Pouze na škole, kde se nadanými zabývají, věří, že jejich žáci dosahují lepších výsledků, než kdyby se vzdělávali jako ostatní žáci. Učitelé také nadané cíleně připravují na přijímací zkoušky na gymnázia. Většinou se ale všude hodnotí individuální pokrok a je snaha, aby nadaní dosahovali lepších výsledků. Jen na jedné škole, a to na druhém stupni, učitel uvedl, že nadané, kteří potřebují diferencované vzdělávání, nemají.

V. Motivace nadaných žáků

Motivace nadaných žáků ke vzdělání by měla vycházet z diferenciac učiva a individuálního přístupu. Jak tedy učitelé motivují nadané žáky? Nejčastěji je staví do role poradců a vůdců skupin při práci ve skupinách. Také homogenní skupiny nadaných žáků splňují motivační strategii. Dále se osvědčilo v motivaci nezávazně zkusit rozšiřující učivo. Pokud ho žák splní, je odměněn klasifikací. Pokud ne, není klasifikován. Je to příležitost zkusit své možnosti. Významné je četné používání slovního hodnocení, které doprovází

známku. Individuální pracovní tempo a rozšiřující učivo podle žákova zájmu patří k dalším motivačním technikám.

Pouze jednou vypověděl učitel, že nadané žáky motivuje za práci navíc malou jedničkou a žáci pak mezi sebou soutěží o počet takových známek. Tedy motivace soutěží. Také v této třídě nemají žáci rádi úkoly navíc. Jinde to učitel vyřešil tak, že pokud to jde, neinformuje o tom, kdo má jinou obtížnost učiva a kdo ne. Žáci tedy nesoutěží.

VI. Problémy nadaných žáků

Mezi problémy nadaných žáků uvádějí učitelé potřebu individuálního pracovního tempa. Občas se žáci necítí dobře při výuce ve vyšších ročnících. Dále v hodinách vyrušují, diskutují s učitelem o vypracování úkolu. Výrazné problémy s nadanými žáky neuvádí ani jeden učitel.

Problémy v kolektivu vrstevníků vycházejí ze separace nadaných žáků od ostatních, neoblíbenosti u spolužáků z důvodu poučování ostatních, elitářství, vlastního stylu zábavy, nepochopení u spolužáků. Mohou čelit posměchu od neúspěšných spolužáků. Sportovně talentovaní žáci se stylizují do role třídních hvězd.

VII. Překážky pro učitele ve vzdělávání nadaných žáků

Mezi překážky, které brání učitelům věnovat se nadaným žákům, patří nedostatek času, jelikož ho učitelé věnují těm pomalejším nebo žákům s určitými problémy, náročnost takového vyučování, dále velký počet žáků ve třídě a málo asistentů, což zmiňují všichni učitelé. Odchod žáků na osmiletá gymnázia způsobuje nedostatek nadaných na druhém stupni základní školy. Neochota aktivní spolupráce rodičů a zahlcování učitelů nadstandardní prací patří také ke zmiňovaným překážkám. Posledním faktorem je náročnost sladit rozvrh všech ročníků tak, aby se umožnilo nadaným žákům docházet do vyšších ročníků.

12.3 Shrnutí výzkumu

Shrnutí je popsáno pro každou školu zvlášť, jelikož každá škola má svou specifickou atmosféru, je zasazená do jiné lokality, liší se počtem žáků i celkovou zaměřeností ŠVP.

Škola A – je školou, která věnuje péči dětem se specifickými poruchami učení a chování vyjma dětí nadaných. Na prvním stupni je znát částečný rozvoj nadaných žáků, ale přístup učitele k problematice nadání je v obecné rovině. Cílené vzdělávání chybí. Žáci jsou motivováni v hodinách a podněcováni k výkonu, ale metody a formy výuky jsou pouze snahou o zajímavější vyučování pro žáky. Diferenciace učiva je velmi okrajová. Tzv. „učivo navíc“ nesplňuje individualizaci ve výuce. A zřejmě ani nenaplnuje požadavky vzdělávání nadaných žáků. Individuální přístup neposouvá žáka směrem do prohloubení učiva ve směru žákova zaměření. Jedná se pouze o individuální přístup a pochopení lepších nebo horších studijních předpokladů každého žáka.

Na druhém stupni učitelé nepočítají s nadanými žáky. Jelikož převážná většina žáků s lepšími studijními výsledky odchází na osmiletá gymnázia, nemají učitelé pocit, že by se měli zabývat identifikací nadaných. Velké procento problémových žáků neumožňuje učitelům v hodinách věnovat čas případným nadaným žákům. Přístup učitele k problematice je pasivní, chybí i orientace v problému.

Celkově tato škola působí rozporuplně. Mezi rodiči převládá názor, že jim škola vyhovuje (první stupeň), ale počítají s odchodem jejich dítěte na víceleté gymnázium. Druhý stupeň základní školy úspěšnější dítě bude realizovat jinde.

Škola B – orientace na nadané žáky je znát od začátku. Individuální přístup, cíleně utvářené učivo, různé formy výuky. Učitelé identifikují nadané žáky a snaží se o diagnostikování z důvodů navýšení možností pro školu. Rozvíjení nadaných žáků se týká i žáků bez diagnózy, pokud učitel takového žáka shledá nadaným. Diferencovaná výuka je součástí každodenního vyučování. Učitelé spolupracují na přípravě, vytváření programů pro nadané žáky a rozšiřujícím učivu. Velká škola o čtyřech paralelních třídách umožňuje sladit rozvrh tak, aby nadaní žáci mohli na konkrétní hodiny docházet do vyšších ročníků. O nadané žáky se stará i školní psycholog.

Druhý stupeň koresponduje s prvním. Vzdělávání nadaných žáků je tedy filozofií školy. Učitelé rozvíjejí problematiku nadaných, jsou v ní vzděláváni a sami jsou iniciátory odlišného přístupu ve vzdělávání. Umožňují nadaným žákům rozvíjet své schopnosti, jít rychleji dopředu a dosahovat lepších výsledků. Odcházejí převážně po ukončení devítileté docházky na čtyřletá, ale i dříve na víceletá gymnázia.

Učitelé by preferovali menší počet žáků ve třídě, aby se mohli této problematice plně věnovat. Velká početná škola také dává mnoho možností pro své žáky. Dobře vybavené učebny, speciální programy a grantová politika dělají z této školy zajímavou instituci jak pro žáky, tak pro rodiče.

Škola C – škola prvního stupně po jedné třídě v ročníku naplňuje vizi rodinné školy. Škola je dobře vybavená jak materiálně, tak prostorově. Učitelé znají své žáky, jejich rodiny, dohromady spolupracují a podílejí se na mimoškolních aktivitách. To posiluje vzájemné vztahy a učitelé tak prohlubují individuální přístup. Péče o nadané žáky nemá jasnou koncepci jako předchozí škola, ale diferenciaci učiva tu pro žáky je. Náročnější úkoly jsou klasifikovány jen kladně, proto jsou žáci motivováni zkoušet své možnosti. Výrazně se projevuje u žáků motivace, pokud je výuka realizována mimo školu. Časté aktivity a vyučování v přírodě posilují vzájemné vztahy. Také prostor v budově předělaný na hřiště slouží k odreagování žáků během přestávky. Výrazný hluk je učiteli tolerován a žáci za to dodržují stanovená pravidla.

Liší se jen poslední, pátý ročník, který slouží jako příprava na osmileté gymnázium. Cíleně se zde vzdělávají nadaní žáci. Třída je rozdělená na dvě oddělení a učivo je také rozděleno do dvou náročností. Vyšší náročnost učiva, rychlejší tempo a prohlubování zájmů dává nadaným žákům možnost realizace a rozvíjení schopností.

Škola má velmi dobrou atmosféru. Splňuje individuální přístup, který dává možnost každému žákovi uplatnit své schopnosti a vyrovnat nedostatky. Klidná uzavřená lokalita dává možnost utvořit vyrovnaný vztah učitel – žák – rodič. Škola je velmi oblíbená, ale ročník s jednou třídou a menším počtem žáků ve třídě neumožňuje vyhovět zájmu veřejnosti.

12.4 Závěry empirického zkoumání

Srovnáme – li školy mezi sebou, můžeme říci, že každá instituce je jiná v přístupu a realizaci vzdělávání nadaných žáků.

Při porovnání vykazují školy mezi sebou velké rozdíly. Nemůžeme tedy jednoznačně říci, zda vzdělávání nadaných žáků je součástí každého vyučování v každé základní škole. Učitelé se shodují v potřebě vzdělávat nadané žáky, obecné principy práce s nadanými žáky uplatňují (zpětná vazba, individuální slovní hodnocení). Nejvíce používaná individuální práce slouží k rychlejšímu posunu v učivu. Je také důležité, jak se škola k problému staví a jak jsou učitelé v problematice orientováni. Podmínky školy a celkové pojetí výuky předurčuje učitelovo zaujetí tématem.

Z pohledu výzkumu je škola A nedostačující. Učitelům chybí orientace v problému a zaujatý postoj ke vzdělávání nadaných žáků není odpovídající současné vzdělávací situaci. Pokud by se vyskytl v takové třídě nadaný žák, zřejmě by nedosáhl očekávaného rozvoje. Je tedy pochopitelný odchod úspěšnějších žáků na osmiletá gymnázia.

Školy B a C jsou pro nadané žáky příznivější. Škola B se cíleně vzdělávání nadaných žáků věnuje a nadaný žák má zaručen postup dle svých schopností. Učitelé využívají svých znalostí, poznatků v oblasti nadání a dostupných možností školy. Problematikou nadaných žáků se zabývají jako vzděláváním žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Škola C je založena na individuálním přístupu, a i když se nevěnuje tak propracovanému vzdělávání nadaných žáků, má nadaný žák možnost rozvoje svých schopností. A to nejen v intelektové oblasti, ale ve všech oblastech nadání, jelikož přístup ke každému dítěti to ve škole umožňuje. Škola je otevřená rodičům, nápadům a připomínkám. Je pro děti také zábavou. Od ostatních škol se liší přístupem, vlídnou atmosférou, kolektivní soudržností a zejména vztahem učitel - žák. Tato škola sice pro můj výzkum nespĺňuje veškeré podmínky pro vzdělávání nadaných žáků, pro žáky a jejich rodiče má ale nezaměnitelnou hodnotu.

Pokud rodiče chtějí vzdělávat své nadané dítě, záleží na konkrétní škole, na které bude jejich dítě studovat. Je tedy nezbytné předem získat informace o škole, ale i učitelích, kteří se budou na vzdělávání nadaného žáka podílet. Tento nelehký úkol je nezbytný pro včasnou identifikaci nadaného dítěte, jeho potřebný rozvoj vzhledem k jeho schopnostem a následnou péči o nadaného žáka.

Empirický výzkum splnil mé stanovené cíle:

Intelektuální cíl: zorientovala jsem se v postojích učitelů ke vzdělávání nadaných žáků, individuálnímu přístupu k takovým žákům v konkrétní škole a zjistila překážky, které učitelům brání v rozvoji nadaných žáků v jejich třídě (škole). V závěru výzkumu jsem popsala, zda mají nadaní žáci možnost rozvoje svých schopností v každé základní škole a jak se v konkrétních školách naplňují jejich individuální potřeby ve vzdělání.

Praktický cíl: zjistila jsem, jak učitelé do běžného vyučování zařazují diferencovanou výuku a individuální přístup k žákovi. Jak v praxi, v heterogenní třídě se žáky různé intelektové úrovně, může učitel obsáhnout náročnost vyučování. Naplnila jsem cíl svého výzkumu, zjistila jsem, jaké používají učitelé strategie a individualizační techniky ve vyučování v rámci vzdělávání nadaných žáků.

Personální cíl: získala jsem cenné poznatky o vzdělávání nadaných žáků na základních školách, o reálném stavu zkoumané problematiky. O náročnosti takového vyučování a zvládnutelných možnostech. Zjištěné rozdíly mezi učiteli mě vedou k přemýšlení nad rozvojem zkoumání této problematiky. Jako studenta učitelství mě výzkum ukázal potřebu většího zařazování tematiky nadaných žáků do každého studia učitelství. A jako rodič si nyní dokážu odpovědět na položenou otázku.

13. Diskuze

Při výzkumu mě překvapila ochota učitelů spolupracovat, informovat mě o svém pojetí vyučování a nechat mě pozorovat stanovené cíle. Většina učitelů se kladně postavila k tematice nadaných žáků, ale pouze na jedné škole dokázali učitelé přesně popsat principy vzdělávání nadaných žáků. Učitelé vědí o této problematice, používají individualizační techniky, ale strategii na vzdělávání nadaných žáků polovina učitelů nemá.

Učitelé modifikují obsah, formy a metody vyučování a dávají tím šanci využívat problémové a kreativní myšlení u žáka. Nadaní žáci využívají svůj potenciál v rolích poradců, vůdců skupin. Pokud mají možnost se vzdělávat ve vyšších ročnících, dostávají příležitost rozvíjet své schopnosti na vyšší úrovni. Ale tahle možnost u dvou škol chybí, možnost nabízení podnětného prostředí, tzn. setkávání nadaných žáků s partnery podobné úrovně zaměření. Naopak demokratický přístup a možnost komunikace, diskuze ve vyučování s nadanými žáky podporuje většina učitelů. A také individuální přístup k nadaným zastává každý učitel.

Součástí vzdělávání nadaných žáků jsou obohacující aktivity. U části učitelů nebylo zjištěno žádné obohacení. Učitelé neměli jasně vymezené stěžejní a nástavbové učivo. Tím docházelo k tomu, že nadaní žáci měli „něco navíc“, ale nesplňovalo to požadovanou náročnost. Nepodporuje to rozvoj dětských zájmů ani nesplňuje princip kontinuálního pokroku v učení. V takovém případě nelze očekávat individuální růst dítěte a maximální pokrok.

Způsob akcelerace učiva jsem opět zaznamenala pouze na jedné škole. Nadaní žáci jdou rychle dopředu v učivu (vnitřní akcelerace) a mají možnost vzdělávat se ve vyšších ročnících nebo přeskočit ročník (vnější akcelerace). Akcelerační postup přitom splňuje flexibilní diferenciaci. Každý žák má možnost vzdělávat se ve vyšším ročníku, a pokud se tato možnost neosvědčí, navrátí se zpět do své studijní skupiny. Tento postup se přitom může každé období opakovat. Tato možnost je velmi náročná na organizaci rozvrhu ročníků, aby se mohla reálně uskutečnit. Ne každá škola může takovou vzdělávací nabídku umožnit.

Do výuky učitelé začleňují nejčastěji samostatnou (individuální) práci a skupinovou výuku. U některých učitelů je to ale jediná obohacující metoda a forma výuky. Dle výzkumu má toto zjištění příčinu ve velkém počtu dětí ve třídě, v náročnosti vyučování ve třídě s žáky rozdílných studijních předpokladů a jejich specifických potřeb. Mnohdy také v nevelké

zaměřenosti na problematiku nadaných žáků. Zarážející bylo zjištění, že na jedné škole de facto nepočítají s nadanými žáky na druhém stupni. To, že tzv. „nejlepší“ žáci odcházejí na osmiletá gymnázia, neznamená úplnou absenci nadaných žáků automaticky. Problém je tedy spíše v přístupu učitelů, jejich angažovanosti v problému. Jak jsem již uvedla v teoretické části, dle výzkumu Králové (2010) vyplynulo zjištění, že se ¼ učitelů ve škole problematikou vzdělávání nadaných nezabývá. Naproti tomu zahraniční výzkumy potvrzují, že učitelé jsou odhodláni poskytnout odlišný vzdělávací plán nadaným žákům, i když jim škola neposkytne žádnou podporu. Jak tedy vzniká tento odlišný přístup učitelů k individuálnímu vzdělávání nadaných žáků? Na začátku to může být nedostatečná příprava studentů učitelství a poté organizace celého vyučování? Je na vině osobnost učitele nebo spíše v některých školách nejsou podmínky pro takový přístup? Může za to přeplněnost tříd a přiklonění se ke vzdělávání žáků s nejrůznějšími vzdělávacími problémy? Přetěžování učitelů a organizace vyučování hraje jistě velkou roli. Učitel nemůže vše zvládnout sám. Rozdíly mezi českými a zahraničními učiteli jsou značné již v podmínkách, které škola vytváří pro své učitele, a v celkovém pojetí učitelské profese. Konečná neochota zabývat se individuálním vzděláváním nadaných žáků je tedy kombinací učitelova přístupu, podmínek, ve kterých učitel pracuje, a jeho orientace v problematice nadání.

Právě podmínky, jaké škola utváří pro vzdělávání nadaných žáků, by měli být podnětem pro další zkoumání. A to jak kvalitativně, detailně poznat důvody, které brání vytvořit ve škole systém vzdělávání nadaných žáků, tak kvantitativně, kolik škol je procentuelně vyhovujících pro vzdělávání nadaných žáků a kolik škol se problému nevěnuje. Získaný výsledek by posloužil k porovnání s předpokládaným stavem a nabídnul témata k diskuzi.

Zvolený kvalitativní přístup mi umožnil poznat smýšlení učitelů o problematice nadaných, tím se zorientovat v praxi základních škol. Bilancovat mezi teoretickými východisky a praktickým používáním ve vyučování. Poznat obtížnost celého problému z více úhlů pohledu. Podívat se na téma očima těch, kterých se to týká. A jako studenta učitelství porovnat možnost uplatnění naučených poznatků v reálné podobě vyučování.

14. Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala vzděláváním nadaných žáků na základní škole. Možnostmi učitelů a jejich postojem ke vzdělávání nadaných žáků. Cílem diplomové práce bylo specifikovat práci učitelů při vzdělávání nadaných žáků, popsat, jaké učitelé uplatňují individualizační techniky v běžném vyučování. A dále prozkoumat orientaci učitelů v problematice nadaných žáků.

Diplomovou práci jsem rozdělila na teoretickou část a část empirickou. Teoretická část předložila mnohé pohledy na problematiku nadání. Nastínila vývoj problematiky po současnost a uvedla významné instituce zabývající se rozvojem nadaných žáků. Podala náhled na charakteristiky a problémy nadaných žáků. Popsala možnosti učitelů při realizaci výuky, postupy při práci s nadanými žáky a nastínila možné problémy plynoucí z realizace. V závěru teoretické části je legislativní zakotvení problematiky nadaných žáků a výsledky výzkumů v oblasti nadání v České republice a zahraničí.

Teoretická část sloužila jako základ pro realizaci empirického výzkumu. V empirické části diplomové práce je uvedena metodologie výzkumu, kde byly popsány cíle výzkumu, problémová otázka spolu s výzkumnými otázkami, výzkumný design, použité metody, terén a způsob analýzy dat. Výzkum tvořila vícepřípadová studie třech odlišných základních škol, která mi pomohla naplnit cíle výzkumu.

Práce doložila, jak mnoho záleží na osobnosti učitele a na jeho schopnosti diferencovat výuku tak, aby vyhovovala potřebám a nárokům každého žáka. A tím přispěla k odpovědi na výzkumný problém, zda učitelé pomocí individualizace ve vyučování poskytují žákům prostor pro maximální rozvoj svých schopností. Z výzkumu jednoznačně vyplývá, že ne každá škola je zárukou rozvoje nadaného žáka k maximálnímu využití jeho schopností. Každá škola se k problému staví jinak, nelze tedy odpovídat za všechny.

Odpověď na výzkumnou otázku byla nalezena především v rozhovorech s učiteli. Většina učitelů si uvědomuje rozdíl ve výkonu nadaných žáků. Vědí, že nadaní žáci podporovaní individuálním přístupem mohou rozvíjet své možnosti, přispívají individualizací ve výuce k vzdělávání nadaných žáků. Ale ne všichni toto realizují. Možnosti nadaných žáků jsou využívány v různé míře. Každý učitel ví, že by nadaní mohli mít větší péči, ale z různých důvodů k tomu nedochází. Ukázalo se, že zatímco někteří učitelé se snaží u nadaných žáků využít jejich potenciál a rozšířit výuku v co největší míře (od diferencované výuky,

dlouhodobých projektů až po výuku ve vyšších ročnících), jiní učitelé využívají možnosti nadaných žáků jen pasivně. Fungují jako poradci třídy a plní úkoly navíc. Svůj potenciál nevyužívají a lepší ohodnocení je v tomto případě výrazně nemotivuje. Tento přístup se poté promítá do atmosféry školy a smýšlení učitelů. Celková zaměřenost školy určuje míru angažovanosti učitele v problematice vzdělávání nadaných žáků.

Všichni učitelé přistupují k nadaným žákům jako ke skupině se specifickými potřebami. Počet nadaných žáků ve třídě ovlivňuje přístup učitele k dané problematice, též variabilitu používaných individualizačních technik a četnost jejich zařazování do vyučování. Ve škole, která se zabývá vzděláváním nadaných žáků, učitel cíleně nadané vyhledává, jeho postoj je velmi angažovaný, denně pracuje s diferenciací učiva a používá širokou škálu individualizačních technik. Naopak u školy, která udává odchod nadaných žáků na osmiletá gymnázia, není postoj učitelů zaměřený na potřebnou diferenciaci ve výuce ani vysoká orientace v problematice vzdělávání nadaných. Míra individualizace ve vyučování se omezuje na stále se opakující metody a formy vyučování.

Nadaní žáci jsou lépe motivováni náročnější výukou, pokud splňuje předpoklad jejich zájmu a mohou individuálně zkoušet své možnosti. Jako poradci třídy realizují své předpoklady a dobře pracují i v roli vůdců skupin. Pouhá práce navíc naopak nepřináší požadovaný výsledek a žáci ji neochotně vypracovávají. Pokud jsou nadaní žáci cíleně vzděláváni a učitel jim poskytne individuální přístup, dosahují výsledků, které odpovídají jejich schopnostem. Školy a potažmo učitelé, kteří vychází vstříc individualitě žáka a podporují vzdělávání nadaných žáků, dosahují větší motivace v učení u nadaných žáků. Učební prostředí, které podporuje zájmy a potřeby žáka, flexibilitu v učitelově přístupu a mobilitu (pohyb v rámci třídy, přístup k materiálům, akce mimo školu) vykazuje méně problémů, lepší klima třídy a lepší studijní výsledky.

Ukázalo se, jak je důležité vybírat školu pro vzdělávání nadaného žáka. Školy v problematice nadaných nejsou jednotné. Každá škola pracuje jiným systémem, každá škola se zaměřuje na něco jiného, na jiné spektrum žáků, jejich nadání a talent. Není špatná škola a dobrá, jen míra angažovanosti v problému se liší. A v této vícepřípadové studii rozvoje nadaných žáků v běžné základní škole byly vyhovující pouze dvě školy. Jedna škola se ukázala jako nepodnětná pro rozvoj a dosahování maximálních schopností nadaných žáků.

Pro vzdělávání nadaných žáků existuje teoretický základ, který přispívá k jeho zkvalitnění. Je ale třeba neustále hledat cesty, které pomohou zkvalitnit problém vzdělávání.

Sami učitelé ale tvoří praxi, proto by se měli neustále v problematice vzdělávat, doplňovat si poznatky a využívat zkušenosti z různých zdrojů. Žáky diagnostikovat, nabízet jim různé vzdělávací cesty, zkoušet nové možnosti a respektovat individualitu každého dítěte.

Seznam použité literatury

APPS, Kathleen Ann. *Relationships between teachers' perceptions of gifted program status and instructional choices*. Ann Arbor: University of Southern California, 2011. Order No. 3465945. ISBN 9781124786582.

CRACE, John. Education: Could do amazingly: Gifted and talented children need special help in order to flourish, but with no dedicated funding, many schools wonder whether it's worth the effort. *The Guardian* [online]. Jul 11, 2006, s. 1. ProQuest Central. ISSN 02613077.

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 1993. 416 s. ISBN 80-7066-534-3.

ČÁP, Jan; MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. 2.vyd. Praha: Portál, 2007. 656 s. 978-80-7367-273-7.

DOČKAL, Vladimír. *Giftedness and talent: Theory, research and practice*. Studia psychologica, 1999.

DOČKAL, Vladimír. *Zaměřeno na talenty: aneb nadání má každý*. 1.vyd. Praha 2 : Lidové noviny, 2005. 256 s. ISBN 80-7106-840-3.

FOŘTÍK, V.; FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.

GOODHEW, G. *Meeting the needs of gifted and talented students*. London: Continuum, 2009. ISBN 1855394650.

GREGER, David; HOLUBOVÁ, Markéta. *Postoje učitelů k časnému rozdělování žáků a jejich zkušenosti s přechodem žáků do víceletých gymnázií*. *JoP*, 2010, 1.1: 85-101.

HELUS, Zdeněk . *Dítě v osobnostním pojetí : obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 1.vyd. Praha : Portál, 2004. 232 s. ISBN 80-7178-888-0.

HŘÍBKOVÁ, Lenka. *Nadání a nadání : Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. 1.vyd. Praha 7 : Grada Publishing,a.s., 2009. 256 s. ISBN 978-80-247-1998-6.

KASÍKOVÁ, Hana a Jana STRAKOVÁ (EDS.). *Diverzita a diferenciacie v základním vzdělávání*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2011, 217- 246. ISBN 978-80-246-1911-8.

KRÁLOVÁ, Mgr. Jitřenka. *Formy výchovně vzdělávací péče o nadané děti na základní škole*. Praha, 2010. Specializační - výchovný poradce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy. Vedoucí práce Doc. PhDr. Lenka Hříbková, CSc.

KREJČOVÁ, Věra a Jana KARGEROVÁ. *Vzdělávací program Začít spolu: metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. 1.vydání. Praha: Portál, 2003, 228 s. ISBN 80-7178-695-0.

KROGH, Jennifer. *The effects of the models of teaching on student learning*. Ann Arbor: University of Southern California, 2010. Order No. 3418088. ISBN 9781124160962.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie: Psychologie. 2., aktualiz. vyd.* Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MACHŮ, Eva. *Nadaný žák*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-197-3.

MCCOACH, D. B. a Del SIEGLE. What Predicts Teachers' Attitudes Toward the Gifted?. *The Gifted Child Quarterly* [online]. 2007, vol. 51, no. 3, s. 246-255. ISSN 00169862.

MÖNKES, F. J. Development of gifted children: The issue of identification and programming. *Talent for the future*, 1992, 191-202.

MÖNKES, F. J.; YPENBURG, I. H. *Nadané dítě*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-2470445-5

PELIKÁN, Jiří. *Výchova jako teoretický problém*. 1.vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995. 234 s. ISBN 80-85498-27-8.

PISKE, F. , Stoltz, T. and Machado, J. (2014) Creative Education for Gifted Children. *Creative Education*, **5**, 347-352. doi: [10.4236/ce.2014.55044](https://doi.org/10.4236/ce.2014.55044).

PORTER, L. *Gifted young children: a guide for teachers and parents*. Maidenhead: Open University Press, 2005. ISBN 0335217729

POSPÍŠILOVÁ, Jana. *Možnosti rozvoje nadaných žáků v rámci základních škol*. Praha, 2012. Bakalářská práce. Karlova Univerzita, Filozofická fakulta, Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Doc. PhDr. Hana Kasíková, CSc.

RENZULLI, Joseph S. A practical system for identifying gifted and talented students*. *Early Child Development and Care*, 1990, 63.1: 9-18.

SCOTT, LiaMonique. *Meeting gifted and talented students' needs by enhancing regular education teachers' skills: A mixed study*. Ann Arbor: University of Phoenix, 2008. Order No. 3326220. ISBN 9780549777663.

SITNÁ, Dagmar. *Metody aktivního vyučování: spolupráce žáků ve skupinách*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-246-1.

SLAVIN, Robert E. Point-kontrapunkt: Schopnost seskupení, kooperativní učení a nadaný. *Časopis pro vzdělávání nadaných*, 1990, 14,1: 3-8.

STERNBERG, Robert J. *Úspěšná inteligence: jak rozvíjet praktickou a tvůrčí inteligenci*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001. 208 s. ISBN 80-247-0120-0.

ŠKRABÁNKOVÁ, Jana a Josef TRNA. Nadaní žáci a jejich učitelé v českých školách: zaměřeno na přírodovědu a matematiku. Brno: Paido, 2013. ISBN 978-80-7315-244-4.

ŠNÝDROVÁ, Ivana. *Psychodiagnostika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 33-45. Psyché. ISBN 978-80-247-2165-1.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ A KOL. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2014. ISBN 9788026206446.

TERMAN, Lewis Madison. *Mental and Physical Traits of a Thousand Gifted Children*. Stanford University Press, 1981. 648 s. ISBN 0804700095, 9780804700092.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie školního dítěte*. Praha : Univerzita Karlova, 1995. 66 s.

VALÍŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1734-0.

VANTASSEL-BASKA, Joyce a Susan K. JOHNSEN. Teacher Education Standards for the Field of Gifted Education: A Vision of Coherence for Personnel Preparation in the 21st Century. *The Gifted Child Quarterly* [online]. 2007, vol. 51, no. 2, s. 182-205. ISSN 00169862.

WEBB, James T. *Nurturing Social Emotional Development of Gifted Children*. ERIC Digest E527. 1994.

WEBB, James T. *Misdiagnosis and dual diagnoses of gifted children and adults: ADHD, bipolar, OCD, Asperger's, depression, and other disorders*. Great Potential Press, Inc., 2005.

Legislativní dokumenty

Informace ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, Věstník MŠMT ČR sešit 12/2006.

Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014–2020.

Vyhláška 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních č.197/2016 Sb. novelizující vyhlášku č. 72/2005 Sb.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Elektronické zdroje

VONDRÁKOVÁ, Eva. Proč se starat o nadané a kolik jich vlastně je. *Metodický portál: Články* [online]. 17. 04. 2014, [cit. 2016-11-30]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/18665/PROC-SE-STARAT-O-NADANE-A-KOLIK-JICH-VLASTNE-JE.html>>. ISSN 1802-4785.

NOVOTNÁ, Lucie. Mimořádně nadané děti s handicapem. *Metodický portál RVP: základní vzdělávání* [online]. [cit. 2012-04-06]. Dostupné na WWW: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/22/mimoradne-nadane-deti-s-handicapem.html/>

TIKALSKÁ, Soňa. Jaké metody a organizační formy používají učitelé v současné době na našich školách?. *Metodický portál: Články* [online]. 02. 09. 2008, [cit. 2016-11-30]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/2588/JAKE-METODY-A-ORGANIZACNI-FORMY-POUZIVAJI-UCITELE-V-SOUCASNE-DOBE-NA-NASICH-SKOLACH.html>>. ISSN 1802-4785.

HRDLIČKOVÁ, Lucie. Časté problémové projevy nadaných dětí. *Metodický portál: Články* [online]. 09. 06. 2014, [cit. 2016-11-30]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/18685/CASTE-PROBLEMOVE-PROJEVY-NADANYCH-DETI.html>>. ISSN 1802-4785.

HRDLIČKOVÁ, Lucie. Specifika vztahů nadaných dětí s jejich vrstevníky a význam těchto vztahů pro sociální vývoj. *Metodický portál: Články* [online]. 14. 05. 2014, [cit. 2016-11-30]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/18711/SPECIFIKA-VZTAHU-NADANYCH-DETI-S-JEJICH-VRSTEVNIKY-A-VYZNAM-TECHTO-VZTAHU-PRO-SOCIALNI-VYVOJ.html>>. ISSN 1802-4785.

Příloha č. 1

KATEGORIE	KÓDY
Postoj učitele k vzdělávání NŽ	<p>ano, potřebují odlišný přístup, individuální péči, jsou specifickou skupinou, vyžadují odlišné vzdělávání, učitel je používá jako poradce pro ostatní žáky, učitelé spolupracují na vzdělávání NŽ, snaha o rozvoj NŽ, klasifikace NŽ dle osobního pokroku, identifikování nadaných</p> <p><i>Méně podporující přístup:</i> specifický přístup pouze pro mimořádně nadané, děti s poruchami potřebují víc času než nadaní,</p>
Používané individualizační techniky ve vyučování	<p>odstupňovaná náročnost učiva – diferencovaná výuka, skupinové vyučování – nadaní jako poradci a lídři skupiny, skupinky nadaných, samostatná práce, brainstorming, podpůrné programy, projekty, individuální domácí příprava, rozšiřující učivo, kooperativní vyučování, on – line testy, speciální program pro NŽ, docházení žáků do vyšších ročníků a přeskočení celého ročníku</p> <p><i>Méně podporující přístup:</i> úkoly navíc, práce ve dvojicích, soutěže</p>
Četnost používání	<p>individuálně, zabýváme se rozvojem NŽ, každou hodinu, denně součást vyučování, průběžně,</p> <p><i>Méně podporující přístup:</i> ne vždy, pokud to čas dovolí, snaha ozvláštnit vyučování, vždy dostanou NŽ něco navíc</p>
Míra rozvoje schopností NŽ, dosahování výsledků	<p>Snaha o dosažení lepších výsledků, mohli by dosáhnout víc, snaha o individuální pokrok, nadaní jsou připravováni na gymnázia, dosahování maxima schopností</p> <p><i>Méně podporující přístup:</i> jinde by dosáhli víc, výrazně nadané nemáme</p>
Motivace NŽ	<p>Motivace k práci – fungují jako poradci, vůdci skupin, heterogenní složení skupin, mohou pracovat svým tempem, známky navíc, příležitost vyzkoušet své možnosti, klasifikace za práci NŽ a jejich pokrok, slovní hodnocení, individuální hodnocení, ostatní žáci nevědí, že mají nadanější jiné úkoly (eliminace elitářství), diferencovaná výuka žáky motivuje, rozšiřující učivo dle zájmů, motivování spoluprací se stejně zaměřenými vrstevníky a využívání pracovních míst ve třídě</p> <p><i>Nemotivovanost:</i> nejsou rádi, když mají těžší úkoly (pouze práce navíc), soutěží</p>
Problémy NŽ	<p>Potřebují individuální pracovní tempo, někdy nevyhovuje přeřazení do vyšších ročníků, separace, hrají si jinak, ostatní jim nerozumí, poučují ostatní, neoblíbenost, čelí posměchu od neúspěšných vrstevníků, sportovně nadaní jsou za „hvězdy“, vyrušují, diskutují, vystupují jako elity, výrazné problémy s nimi nemáme</p>
Překážky pro učitele ve vzdělávání NŽ	<p>Nemáme výrazně nadané žáky, v běžném vyučování není čas – ten se věnuje pomalejším, problémovým žákům, nadaní odcházejí na osmiletá gymnázia, na 2. st. zůstávají průměrní a žáci s problémy, velký počet žáků ve třídě, málo asistentů, rodiče aktivně nespupracují, upravit rozvrh ročníků, aby se umožnilo vzdělávání napříč ročníky, zahlcenost učitelů, náročnost výuky heterogenní třídy (nadaní, průměrní, děti pomalé, s problémy)</p>

Příloha č. 2

Záznamový arch

Škola: A

Třída: 4. ročník

Učitel: respondent č. 1

Kolik je nadaných žáků ve třídě bez diagnózy / s diagnózou	2/0
Individuální přístup učitele	Učitelka se snaží přistupovat k dětem individuálně, v hodinách oslovuje nadané a nechává je řešit úkoly s těmi, co nezvládají tempo. V hodinách tělesné výchovy se jako trenérka gymnastického oddílu více zaměřuje na své svěřence z oddílu-sportovně nadané děti, chybí individuální přístup k dětem, co zaostávají.
Vytváření diferencovaných nabídek	Pouze práce navíc, doplňující úkoly pro nadané a bystré děti, které v hodině jsou dříve s prací hotovi.
Používané metody individualizace	Skupinová práce – častá forma výuky, skupinky po čtyřech dle rozvržení lavic, učitelka funguje jako koordinátor, rychlé tempo. Samostatná práce – v čase, kdy ostatní pracují, dostávají nadaní a ti, co stíhají samostatnou práci.
Jak často zařazuje učitel individualizační techniky	Každý den, pouze ale vždy stejně.
Podpora motivace	Na začátku hodiny sdělila paní učitelka žákům, co bude smyslem hodiny a podněcovala je k přemýšlení, jak téma rozšířit. Často kladla otázky: „Jak bychom to mohli udělat?“ nebo „Co vás napadá, když řeknu...?“ Ve sportovních hodinách podpora žáků k vysokému výkonu účasti na soutěžích, pro pomalejší žáky nemožnost tohoto dosáhnout, nízká motivace, malé sebevědomí o vlastním výkonu, nezájem o činnost.
Chování nadaných žáků ve třídě	Velmi konformní, bez výrazných problémů, snaží se nevyčínat z kolektivu.
Zvláštnosti / Poznámky	Vyučující ví o nadaných žácích, snaží se výuku udělat zajímavější, často zařazuje skupinovou výuku, četná interakce s žáky. V hodinách TV přílišná zaměřenost na sportovně výkonné žáky, opomíjení ostatních.

Záznamový arch

Škola...B

Třída...3. roč.

Učitel: respondent č. 3

Kolik je nadaných žáků ve třídě bez diagnózy / s diagnózou	5 / 2
Individuální přístup učitele	Učitelka zná své žáky, naslouchá potřebám, věnuje se speciálně nadaným žákům.
Vytváření diferencovaných nabídek	Učitelka se rozsáhle věnuje přípravě, nadaní žáci dostávají rozdílné pracovní listy, domácí přípravu. Mají speciální programy pro nadané. Při práci s IT mají rozdílné, náročnější úkoly.
Používané metody individualizace	Rozšiřující učivo, samostatná práce, skupinové práce – nadaní mají svojí skupinu s odstupňovaným úkolem. Nadaní žáci docházejí na určité vyučovací hodiny do vyššího ročníku (a ne jenom nadaní s diagnózou).
Jak často zařazuje učitel individualizační techniky	Neustále během celého dne.
Podpora motivace	Žáci často nevědí, že mají rozdílné úkoly, proto nedochází k nesvárům a nálepkování dětí. Mnoho testů žáci vyplňují na pc a tím pádem nemohou vědět, že mají odlišný úkol od ostatních. V hodinách dostávají pozici poradce pro spolužáky, kteří vyžadují pomalejší tempo.
Chování nadaných žáků ve třídě	Nadaní žáci jsou hlučnější, zejména v roli poradců. Ale nijak zvlášť nevybočují, jelikož jsou stále v pracovním tempu.
Zvláštnosti / Poznámky	Zaujala mě příprava paní učitelky, dohromady s kolegy vymýšlejí různé testy a programy pro nadané žáky, konzultují s odborníky. Náročnost vyučování je zvládnuta skvěle, nadaní žáci jdou rychleji dopředu.

Záznamový arch

Škola: C

Třída: 3. roč.

Učitel: respondent č. 5.

Kolik je nadaných žáků ve třídě bez diagnózy / s diagnózou	3/0
Individuální přístup učitele	Individuální přístup vychází ze zaměření školy a její lokality. Učitel rodiny dětí zná osobně, společně pořádají různé mimoškolní akce. Max. počet žáků ve třídě – 23 to umožňuje.
Vytváření diferencovaných nabídek	Testy a pracovní listy obsahují doplňující učivo pro nadanější žáky. Pokud žák projeví zájem o nějaké učivo nebo téma, dostává rozšiřující domácí úkoly. Výuka je vázána na lokalitu a místní témata, žáci vytvářejí úkoly dle svého zájmu, kterým se pak individuálně věnují.
Používané metody individualizace	Rozšiřující učivo, práce dle individuálních zájmů, skupinové vyučování, kooperativní výuka – projekty. Skupinky vypracovávají projekt, učitel v roli poradce a pozorovatele. Skupinky vytvořené učitelem, vytvořená skupinka pomalejších žáků pracuje s asistentem. Žáci konzultují s učitelem, výsledná práce se hodnotí jak práce skupiny, tak jednotlivců. Žáci hodnotí práci spolužáků, dostávají zpětnou vazbu, diskutují o problémech, vyjadřují vlastní názory.
Jak často zařazuje učitel individualizační techniky	Během celého dne, podle vyučovacích činností
Podpora motivace	Učitel vysvětluje žákům průběh celého dne, vyučovaná témata váže na lokalitu školy nebo samotné rodiny dětí. Okamžitá zpětná vazba. Časté vyučování v přírodě, dlouhodobé projekty. Pracovní listy jsou rozděleny na povinné a rozšiřující učivo (otázky), pokud se žák pokusí vypracovat náročnější úkol a nedokončí ho správně, není za to klasifikován. Může to tedy zkusit každý.
Chování nadaných žáků ve třídě	Neprojevují se nijak výrazně, ale utvářejí skupinku, která vždy pracuje spolu nebo se o přestávkách drží spolu. Částečné elitářství vůči ostatním dětem. Malá ochota pracovat s jinými žáky na vypracování úkolu.
Zvláštnosti / Poznámky	Třídní kolektiv má dobrou atmosféru, děti pochází většinou ze stejné lokality, scházejí se i mimo školu. Třída je rozdělena na pracovní koutky a koutek k odpočinku, což žáky motivuje k práci. Mají všemi odsouhlasená pravidla, která striktně dodržují. Celková atmosféra třídy je velmi pozitivní.

Záznamový arch

Škola: C

Třída: 5. roč.

Učitel: respondent č. 6

Kolik je nadaných žáků ve třídě bez diagnózy / s diagnózou	4/0
Individuální přístup učitele	Pátý ročník slouží jako příprava na gymnázium, třída o 19 žácích. Žáci, kteří nechtějí studovat na osmiletém gymnáziu, odcházejí po čtvrté třídě na jinou ZŠ. Učitel se tak věnuje žákům se stejným zaměřením, konzultuje s nimi, dává okamžitou zpětnou vazbu po dokončení úkolu. Problémy jednoho žáka se konzultují s ostatními. Učitel podporuje žáky vyjádřit vlastní názor.
Vytváření diferencovaných nabídek	Výuka je jednostranně zaměřená, nadaní žáci dostávají rozšiřující učivo, pracují rychlým tempem. Vždy mají možnost výběru pracovního úkolu ve dvou náročnostech.
Používané metody individualizace	Rozšiřující učivo, individuální tempo vypracování úkolu, pokud žák pracuje rychle, má neustále dopředu připravené učivo. Může také působit jako poradce spolužákům. Skupinová práce – žáci rozdělení podle studijních schopností. Samostatná práce – vždy základní úkoly a rozšiřující. Za splnění rozšiřujícího úkolu nebo nastavbového učiva je žák klasifikován.
Jak často zařazuje učitel individualizační techniky	Koncepce výučování je založená na individuálním pokroku jednotlivého žáka, učitel konzultuje s žákem, s rodiči.
Podpora motivace	Okamžitá zpětná vazba, žáci mohou kdykoli vyjádřit svůj názor, diskutovat o problému. Společně vytvářejí plán učiva, atmosféra třídy motivuje žáky k lepšímu výkonu.
Chování nadaných žáků ve třídě	Nadaní žáci často vykřikují své názory, učitel reaguje, diskutuje, ale koriguje debatu a délku diskuze.
Zvláštnosti / Poznámky	Žáci ve třídě mají stejný cíl – uspět u přijímacích zkoušek na osmiletá gymnázia. Homogenní třída. O přestávkách mají žáci možnost v hale, která je přestavěna na hřiště, hrát fotbal a jiné míčové hry, což kompenzuje studijní dril. Při hezkém počasí tráví přestávky na hřišti venku, svačí společně.

ROZHOVOR S UČITELI

Respondent číslo: 1.

- 1) Vidíte potřebu přístupu k nadaným žákům jako ke skupině se specifickými potřebami?

„Pokud je mimořádně nadaný, tak ano. Nadané žáky, které mám ve třídě, používám jako poradce ostatních. Motivuje je to k práci a ostatní jsou rádi, když jim poradí spolužák než učitel. Mám vždy v hodinách matematiky těžší úkoly, které jim dávám. Ale nejsou moc rádi, když mají zase těžší úkol (úsměv)“

- 2) Je rozvíjení schopností nadaných žáků součástí vašeho vyučování?

„Snažím se, aby byli vepředu před ostatními. Jak jsem říkala, mají náročnější úkoly. Vždy jim dám něco navíc, ale speciální program pro nadané nemáme, zas tolik jich tu není. Myslím, že ani nikdo na škole nemá IVP.“

- 3) Pracujete ve třídě s diferencovanými pracovními listy/úkolů podle úrovně intelektových schopností žáků?

„Ano, ale ne vždycky. Těm bystřejším zadám náročnější úkol, jen tak na zkoušku.“

- 4) Jak často jsou individualizační techniky součástí vyučování? Která forma vyučování (metoda) nejvíce nadaným žákům vyhovuje?

„Každý den se snažím nějak ozvláštnit vyučování a motivovat žáky. Někdy připravím pro skupiny různé úkoly a pak teprve vyberu žáky do určitých skupin. Vždycky se snažím, aby ve skupině byli spolu jak bystré děti, tak ti pomalejší. Bavi je pracovat i po dvou v lavici, navzájem se doplňují a víc si pamatují. Nadaní žáci vedou většinou skupinku, a pokud jsou dříve hotoví, používám je jako poradce pro ostatní. To je bavi nejvíc. Také samostatné práce, mají vždy o něco delší úkol, ale pokud s tím mají problémy, tak je navedu a nechám je to dokončit třeba v delším čase.“ → Nemají 'vymezený' čas - mohou pracovat svým tempem

N¹ - Nadaní žáci

5) Jak postupujete při hodnocení žáků různé intelektové úrovně?

„Hodnotím stejným měřítkem, někdy samozřejmě u těch slabších přimhouřím oko, aby nebyli furt pozadu. Pro ty, co zvládnou náročnější úkol nebo otázky navíc mají malou známku navíc – je to malá jednička. Za pět malých jedniček mají jednu velkou.“

6) Motivuje nadané žáky je diferencovaná/náročnější výuka?

„Ale jo, rádi sbírají malé jedničky, soutěží o to, kdo jich bude mít víc.“

7) Dosahují nadaní žáci maxima rozvoje svých schopností v běžném vyučování?

„Myslím, že ty dvě (nadaní) by mohli mít na víc, ale není na to v běžném vyučování čas, mám tu také pomalejší žáky a ty potřebují víc času.“

8) S jakými problémy se setkáváte u nadaných dětí v kolektivu?

„Snad jen, že někdy ostatní je mají za ty chytré. Myslí, že jsou nafoukané (jsou to dvě dívky), když se baví pořád jen spolu. Jinak s nimi v hodinách problémy nejsou.“

9) Jaké překážky brání učiteli v individuálním přístupu k nadaným žákům?

„Kdybych se chtěla věnovat individuálně nadaným každou hodinu, musela bych mít míň žáků ve třídě a zřejmě víc asistentů k těm, co to potřebují. Po vyučování jsem tak zahlcená různým papírováním, a ještě vedu oddíl gymnastiky, jezdíme na soutěže, nevím, kde bych na to měla vzít čas.“

ROZHOVOR S UČITELI

Respondent číslo: 2.

- 1) Vidíte potřebu přístupu k nadaným žákům jako ke skupině se specifickými potřebami?

„Určitou péči potřebují, asi individuálně, podle jeho schopností. Mám ve třídě hodně problémových, ty potřebují náročnější přístup.“
ODLIŠNÉ UČENÍ

- 2) Je rozvíjení schopností nadaných žáků součástí vašeho vyučování?

„Výrazně nadané ve třídě nemám, na druhém stupni máme ty, co se nedostali na víceletá gymnázia, takže spíše opak. Zaměstnávají mě děti s různými poruchami učení a také chování.“
MALÝ ČASU

- 3) Pracujete ve třídě s diferencovanými pracovními listy/úkolů podle úrovně intelektových schopností žáků?

„Ano, ale spíše pro ty pomalejší a pro děti s poruchami, mám ve třídě autistu, ten má IVP.“
POTŘEBUJÍ VÍCE ČASU

- 4) Jak často jsou individualizační techniky součástí vyučování? Která forma vyučování (metoda) nejvíce nadaným žákům vyhovuje?

„Snažím se individuálně věnovat každému žákovi, pokud to čas dovolí, ale opět spíše těm pomalejším. Mám tak dva, tři žáky, kterým dávám úkoly navíc a buď je splní, nebo ne. Nedostanou za to špatné známky. Pokud například pracujeme ve skupinách, je ve třídě hluk a jsou neukáznění, takže spíš práce ve dvojicích. Nejvíce jim to jde, když pracují samostatně. Také soutěže a máme kroužky vědy.“
SKAHLA DOSAHOVAT LEPŠÍCH VÝSLEDKŮ
VYSKOUŠET VE HOŠNOSTI

- 5) Jak postupujete při hodnocení žáků různé intelektové úrovně?

„Jinak hodnotím IVP a jinak ostatní, s ohledem na jejich úroveň schopností. Hodnotím i žákův pokrok. Takže pokud mají každý jiné zadání, je každý klasifikován za svoji práci.“

6) Motivuje nadané žáky je diferencovaná/náročnější výuka?

Vyzkoušejí své možnosti
„Ti šikovní to zkusí, můžou jenom uspět.“

7) Dosahují nadaní žáci maxima rozvoje svých schopností v běžném vyučování?

„Určitě by jinde dosáhli víc. Ale výrazně nadaní tu nejsou, takže nedokážu posoudit.“

8) S jakými problémy se setkáváte u nadaných dětí v kolektivu?

„Problémů máme dost, ale netýkají se nadaných. Snad jen že ty chytřejší čelí občas posměchu od těch sígrů. Ale ti, co jsou sportovně nadaní a mají úspěchy ve fotbale a holky v gymnastice tak jsou za hvězdy.“

9) Jaké překážky brání učiteli v individuálním přístupu k nadaným žákům?

„Určitě to, že nám ty nadaní odejdou na gymnázia a na druhém stupni pak máme spíše problémové děti. Jinak určitě velký počet žáků ve třídě, málo asistentů.“

ROZHOVOR S UČITELI

Respondent číslo: 3.

- 1) Vidíte potřebu přístupu k nadaným žákům jako ke skupině se specifickými potřebami?

„Určitě ano, jsou specifickou skupinou, která má své specifické potřeby, jinak se nadání nemůže rozvíjet.“

- 2) Je rozvíjení schopností nadaných žáků součástí vašeho vyučování?

„^{SOUČÁST VYUČOVÁNÍ} Ano, v naší škole se rozvojem nadaných dětí zabýváme, všichni učitelé spolupracují, vytváříme podpůrné programy, projekty, máme školního psychologa, který se problematikou nadaných zabývá.“

- 3) Pracujete ve třídě s diferencovanými pracovními listy/úkolů podle úrovně intelektových schopností žáků?

„^{ODSTUPŇOVANÁ NÁROČNOST} Jistě. Nadané děti mají vlastní pracovní listy, jinou náročnost nebo domácí přípravu. Pokud pracují na pc, vypracovávají jiné zadání, náročnější úkoly, rozšiřující učivo.“

- 4) Jak často jsou individualizační techniky součástí vyučování? Která forma vyučování (metoda) nejvíce nadaným žákům vyhovuje?

„Neustále se snažíme o individuální přístup, Učivo je rozvrstvené, spolupracujeme s kolegy na vypracování on-line testů, tedy každou hodinu. Ať se jedná o samostatnou práci na pc, nebo rozšířené testy, vždy mají jinou úroveň programů. To samý domácí příprava a on-line program z domova má odstupňovanou náročnost. Při skupinových pracích fungují jako lídři skupiny. Kooperativní vyučování, jasně. Máme speciální programy pro nadané žáky – např. Virtuální škola.“

Nadaní žáci docházejí na některé hodiny do vyššího ročníku. Konzultujeme to s rodiči. Někomu to vyhovuje, někomu ne. Bohužel máte tu třídy do čtvrtého ročníku. V druhé budově jsou 5 – 9 třídy, takže čtvrtáci nemají možnost docházet

do páté. Také mimořádně nadaní mohou přeskočit ročník, ale to moc nedoporučujeme.“

5) Jak postupujete při hodnocení žáků různé intelektové úrovně?

„Každý žák je hodnocen individuálně slovním hodnocením i známkami. Hodnotí se ke svému pokroku a schopnostem, ne stejně s ostatními.“

6) Motivuje nadané žáky je diferencovaná/náročnější výuka?

„Určitě, zvykli si tak pracovat.“

7) Dosahují nadaní žáci maxima rozvoje svých schopností v běžném vyučování?

SNÁHA O ROZVOJ NŽ
„Chtěla bych, ale myslím, že by mohli dosáhnout víc.“

8) S jakými problémy se setkáváte u nadaných dětí v kolektivu?

„Pro práci je chce každý do skupiny, ale o přestávkách si hrají jinak a ostatní to mnohdy nepoberou. Třeba když hrajou kuličky, tak poučujou ostatní, jak to mají dělat. Protože oni to hrají a vidí jinak, vyměřují si dráhu. To se ostatním nelíbí, tak pak s nimi nechtějí hrát.“

Já například neříkám, kdo má jiné úkoly. Pokud žáci např. pracují na pc, tak neví, že mají jinou úroveň než jejich spolužáci, *PŘEDCHÁZENÍ PROBLÉMŮM* neříkám jim to, tím se necítí jako ti lepší a ostatní jako ti horší.“

9) Jaké překážky brání učiteli v individuálním přístupu k nadaným žákům?

„K plnému využití jejich dispozic bych potřebovala nižší počty žáků ve třídě. Občas jsou to i problémy s rodiči, moc nechtějí aktivně spolupracovat. Taky při navštěvování vyšších ročníků je dost náročné sladit rozvrh, úplně vždycky to nejde.“

ROZHOVOR S UČITELI

Respondent číslo: 4.

- 1) Vidíte potřebu přístupu k nadaným žákům jako ke skupině se specifickými potřebami?

„~~Ano, vidím, nadaní žáci potřebují~~ ^{oni jiné učební} jiné tempo, pracovní postupy, objem učiva, pestřejší výuku, je toho hodně.“

- 2) Je rozvíjení schopností nadaných žáků součástí vašeho vyučování?

„Je, máme různé programy, projekty, týmové vyučování.“

- 3) Pracujete ve třídě s diferencovanými pracovními listy/úkoly podle úrovně intelektových schopností žáků?

„Jistě, využíváme programy pro nadané děti, pracovní listy, s kolegy vytváříme diferencovanou výuku.“

- 4) Jak často jsou individualizační techniky součástí vyučování? Která forma vyučování (metoda) nejvíce nadaným žákům vyhovuje?

„Vyučování je uzpůsobeno tak, aby nadaní žáci měli možnost individuálního pokroku. ^{SMĚR O ROZVOJ NŽ} Takže prakticky denně je součástí vyučování. Naše škola využívá ve větším měřítku IT, máme dobře vybavené třídy a počítačové učebny, programy pro nadané, testy s rozdílnou obtížností. Také projekty, skupinové práce. Při týmovém vyučování jsou žáci rozděleni do různých skupin každá má odlišnou náročnost. Nadaní mají možnost docházet do vyšších ročníků na konkrétní hodiny nebo přeskočit celý ročník. Každému vyhovuje něco jiného. Pokud je mimořádně nadaný, vyšší třída je pro něj lepší.“

- 5) Jak postupujete při hodnocení žáků různé intelektové úrovně?

„Nadaní žáci mají buď IVP nebo jsou klasifikováni podle svého pokroku. Pokud navštěvují vyšší ročníky, jsou klasifikováni jako žáci vyššího ročníku.“

6) Motivuje nadané žáky je diferencovaná/náročnější výuka?

„Jistě, je to pro ně přirozené.“

7) Dosahují nadaní žáci maxima rozvoje svých schopností v běžném vyučování?

„Snažíme se o to, aby dosahovali.“

8) S jakými problémy se setkáváte u nadaných dětí v kolektivu?

„Mimořádně nadaný žák se většinou do kolektivu ^{SEPARACE} moc nezačleňuje a spíše je stranou, ostatní nadaní občas vyrušují, diskutují, ale dá se to zvládnout. Někdy se ve vyšším ročníku necítí dobře, tak od toho ustoupíme.“

9) Jaké překážky brání učiteli v individuálním přístupu k nadaným žákům?

„U nás nebo jinde? Já bych uvítala méně početnou třídu a asistenta k těm slabším, určitě taky jsou učitelé zahlcováni nesmyslnou kancelářskou prací, ten čas by se dal využít například k přípravě nějakého programu, projektu, je toho hodně, co by šlo.“

ROZHOVOR S UČITELI

Respondent číslo: 5.

- 1) Vidíte potřebu přístupu k nadaným žákům jako ke skupině se specifickými potřebami?

„Ano, potřebuji jít rychleji dopředu, ale rozdílý přístup vyžadují spíše ty problémový.“
ODLIŠNÉ VĚŠTĚNÍ

- 2) Je rozvíjení schopností nadaných žáků součástí vašeho vyučování?

„Je, vždy se věnuji těm, co práci dokončili a potřebují jít dál. Nebo už vím, komu můžu dát úkoly navíc a komu ne.“
*INDIVIDUÁLNÍ PŘÍSTUP
KVAŤ POTŘEBY ŽÁKŮ*

- 3) Pracujete ve třídě s diferencovanými pracovními listy/úkolů podle úrovně intelektových schopností žáků?

„Ano, pracovní listy jsou rozděleny na povinnou část a nepovinnou. Povinnou dělají všichni, a kdo si troufne na víc, zkusí nepovinnou. Pokud se to někomu nepovede, tak ho za to neklasifikují.“
*ROZDÍLNÁ NÁROČNOST
VŽE KOUŠEJI SVE MOŽNOSTI*

- 4) Jak často jsou individualizační techniky součástí vyučování? Která forma vyučování (metoda) nejvíce nadaným žákům vyhovuje?

„Zřejmě nejvíce se projevují v samostatné práci a projektech. Dnes končíme měsíční projekt a tam hodně pracovali individuálně i skupinově. Byli vedoucí skupin. Pokud mají samostatnou práci, vždy mají možnost větší varianty, ale dělat ji nemusí. Domácí úkoly, které záleží na nich, jak je udělají, jsou dost obsáhlé oproti ostatním.“
*PROJEKTOVĚ
PŘÍSTUP K NĚ
MOTIVACE ŽKUSIT TO
JAK VYTVAŘÍ SAMI DOMÁCI PŘÍPRAVU NA ŽÁKŮ*

- 5) Jak postupujete při hodnocení žáků různé intelektové úrovně?

„Hodnotím individuálně každého žáka. Tak jak pracuje a jaké dělá pokroky. Vždy mají známku doplněnou slovním hodnocením.“
INDIVIDUÁLNÍ PŘÍSTUP

NU - NADANÍ ŽÁCI

6) Motivuje nadané žáky je diferencovaná/náročnější výuka?

„Je to pro ně výzva, chtějí být nejlepší. Vždy se ^{MOTIVACE DIFERENCOVANOU VÝUKOU} snaží vypracovat rozšiřující úkoly, to ano. Taký vědí, že je za to špatně neznámkuji, tak to zkusí.“

7) Dosahují nadaní žáci maxima rozvoje svých schopností v běžném vyučování?

„Nejsou tu mimořádně nadaní, ale ty tři co tu mám, budeme určitě připravovat na gymnázium.“

8) S jakými problémy se setkáváte u nadaných dětí v kolektivu?

„Výrazné problémy s nimi nemám. Možná občas jsou to ty hvězdy třídy a ^{REPARACE} nebaví se s každým“

9) Jaké překážky brání učiteli v individuálním přístupu k nadaným žákům?

„Myslím, že je ta ^{HETEROGENNÍ TŘÍDA} náročnost při výuce, kde jsou dohromady děti se specif. potřebami, někdo má IVP, pak jsou tzv. průměrní a pak ještě nadaní. Také jsou děti pomalé, mám tu i cizince se špatnou češtinou.“

ROZHOVOR S UČITELI

Respondent číslo: 6.

- 1) Vidíte potřebu přístupu k nadaným žákům jako ke skupině se specifickými potřebami?

„Ano“

- 2) Je rozvíjení schopností nadaných žáků součástí vašeho vyučování?

„Ano, ^{MŽ} připravuji žáky na ^{ODLIŠNÉ VYŠKŮVÁNÍ} přijímací zkoušky na ^{ODLIŠNÉ VYŠKŮVÁNÍ} osmiletá gymnázia, ^{ODLIŠNÉ VYŠKŮVÁNÍ} nadaní mají ^{ODLIŠNÉ VYŠKŮVÁNÍ} individuální přístup, aby dosáhli na maximum a uspěli.“

- 3) Pracujete ve třídě s diferencovanými pracovními listy/úkoly podle úrovně intelektových schopností žáků?

„Ti, co se hlásí na ^{ODSTUPŮVANÁ NÁROČNOST} gymnázia pracují s ^{ODSTUPŮVANÁ NÁROČNOST} vyšší náročností než ostatní.“

- 4) Jak často jsou individualizační techniky součástí vyučování? Která forma vyučování (metoda) nejvíce nadaným žákům vyhovuje?

„^{SOUČÁST VYUČOVÁNÍ} Prakticky pořád, ^{SOUČÁST VYUČOVÁNÍ} dvojm. systémem ^{SOUČÁST VYUČOVÁNÍ} náročnosti pracují žáci neustále, pokud ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} sledám nějakého žáka, že jsou jeho ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} schopnosti větší, ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} rozšiřujeme učivo v poli jeho ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} zájmu. Většinou pracují ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} samostatně nebo ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} skupinově. U skupin je důležité složení žáků, ne vždy to funguje. Dále ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} projekty, ty jsou přehlídkou žakových schopností. ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} Brainstorming, ten vyhovuje nadaným žákům nejvíce, jsou rychlí, mají spousty nápadů, překřikují se.“

- 5) Jak postupujete při hodnocení žáků různé intelektové úrovně?

„Všichni žáci jsou ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} hodnoceni ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} individuálně, ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} dle ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} svých schopností.“

- 6) Motivuje nadané žáky je diferencovaná/náročnější výuka?

„Cítí se být lepší, takže ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} ano. Také dost často ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} pracují ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} na ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} úkolu ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} společně, ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} vyhledávají ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} informace. ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} Vytvářejí ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} projekty, ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} pracují ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} na ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} více ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} místech, ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} to je ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} samo ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} o sobě ^{IDENTIFIKACE NADANÝCH} motivací.“

7) Dosahují nadaní žáci maxima rozvoje svých schopností v běžném vyučování?

„Měli by a doufám, že ano. Výuka je ve dvou úrovních, tudíž pracuji ve dvou skupinách.“

8) S jakými problémy se setkáváte u nadaných dětí v kolektivu?

„Problémy jsou, ale běžné, ne nic závažného. Dost rádi polemizují o zadání úkolu. Také vystupují jako elity před žáky, kteří se nehlásí na gymnázia a budou pokračovat na jiné základní škole, rádi je poučují.“

9) Jaké překážky brání učiteli v individuálním přístupu k nadaným žákům?

„Vše je o přístupu o individuálním přístupu. Máme žáky po cca 23 ve třídě, v tom nevidím problém.“